

SAFRANBOLU'DA MEKANSAL YAPININ GÖSTERDİĞİ NİTELİKLER VE 'KORUMA' ÖNERİLERİNİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ.

Sevgi AKTÜRE, Tansı ŞENYAPILI

Ocak, 1976

GİRİŞ.

Yerleşmeler arasındaki işlevsel ilişkiler açısından, Safranbolu örneğini de içeren Anadolu 'küçük kent'leri kendilerine özgü nitelikleri ve sorunları olan yerleşme türleri olarak ortaya çıkmaktadırlar. Bölge düzeyinde gördüğü işlevler açısından ne tam kentsel, ne de tam kırsal nitelikler gösteren küçük kent, yerleşmelerin bölgesel kademelenmesinde üst kademedeki büyük kent ile alt kademedeki kırsal yerleşmeler arasında aracılık görevi yapan, kırsal alandan elde edilen ürünün toplandığı ve tüketici merkeze iletildiği bir ara merkez durumundadır. Bu temel işlevin yanı sıra, hiç kuşkusuz, yerleşmenin asıl varlık nedeni kendi çevresindeki hizmet alanı ile olan karşılıklı ilişkilidir ve kent içi sosyal, ekonomik ve kültürel işlevler kendi hizmet alanının gereksinmelerine ve niteliklerine bağımlı olarak ortaya çıkmaktadırlar. Böylece kent içi mekânsal yapının belirlenmesi ve bu yapının zaman boyutu içindeki farklılaşması, bölge düzeyindeki ilişkilerin zaman boyutu içindeki farklılaşmasına bağımlı olmaktadır.

Bugün Safranbolu'da kent içi mekânsal yapıyı oluşturan ve belirgin farklılıklar gösteren başlıca üç kesim göze çarpmaktadır. (Şekil 1) :

1. Çukur veya 'Şehir' kesimi.
2. Kıranköy veya Misakımilli kesimi.
3. Bağlar kesimi.

Safranbolu kentinde mekânsal yapı-fiziksel doku bütünü için, hangi ölçekte olursa olsun, ileriye dönük her türlü problem tanımlama, karar verme ve uygulama eyleminin dayandırılabilceği bilimsel ve gerçekçi çerçevenin saptanması zorunludur. Bu çerçeveyi geliştirebilmek ise farklılık gösteren alanların nitelik ve sorunlarının ayrıntılarıyla bilinmesine bağlıdır. Kent içi mekânsal yapının bugünkü niteliklerini kavrayabilmek ve sorunlara bazı yeni yorumlar getirebilmek için ise, geniş zaman boyutu içinde kent olgusunu ortaya çıkaran sosyo-ekonomik süreçlerin incelenmesi zorunludur.

Çalışmamızın ana amacı, Safranbolu'nun bugün karşılaştığı sorunlara çözüm arayan kentlilerin, belediyenin ve akademik çevrelerin gösterdiği çabalara, problem tanımlama düzeyinde, olgunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olarak katkıda bulunmaktır.

1. Safranbolu'da kent-içi mekânsal yapıyı belirleyen sosyo-ekonomik süreçler.

Özellikle Osmanlı döneminde taşra küçük kentlerinin, Anadolu'daki ekonomik yaşantı içinde özel bir yeri vardır. Bu yerleşmelerin çoğu, önemli ticaret merkezleri arasındaki ticaret yolları üzerinde, malların yüklenip indirilmesi, belirli bir bölgede soygunculara karşı güvenliğin sağlanması ve güç koşullarda yapılan uzun, yorucu yolculuklarda konaklama olanağı vermesi açısından ticaret yolları üzerinde birer kırılma noktası (break-of-bulk point) olma niteliği taşımaktadırlar. Buna ek olarak birçok küçük kent işlevsel açıdan ticaret merkezleri arasında iş yapan tüccarlara ipek dokumacılığı, tabaklama, bakır işçiliği, serencilik, yemenicilik gibi farklı hizmetler sunabilecek şekilde özelleşmişti. Çoğu kez bir küçük kente özgü bu tür eylemler, ekonomik yaşantı açısından, özelleşmiş köylere oluşan küçük bir alt bölgeyi de kapsamaktaydı.(1)

Safranbolu'nun hizmet alanını meydana getiren ve doğal eşiklerle belirlenen alt-bölgenin büyük kesini doğal kaynaklar açısından, hayvancılığa çok elverişli

meralarla; inşaat, ve mobilya işlerinde kullanılmaya en elverişli kereste elde edilebilen ormanlarla kaplıdır. (Şekil 2) Buna alt-bölgeyi sulayan Araç nohrinin tabii sulama ile her cins tahıl ve sebze ekinine, meyvacılığa olanak veren verimli ovası da eklenirse Safranbolu'nun çok zengin bir tarımsal alanın toplayıcı merkezi olduğu görülür. Bu zenginlik, daha sonra da değinileceği gibi, kent içi fiziksel dokuda da belirgindir.

13. ve 14. yüzyıllarda Konya ve Sivas üzerinden gelen zengin Müslüman ve Ceneviz tacirlerine ait kervanların Karadeniz'e ulaştığı önemli bir liman olan Sinop(2), 18. yüzyıla kadar Karadeniz ticaretindeki önemini sürdürmüştür. Bu dönemde Safranbolu Anadolu'nun kuzeyinden geçen Asya-Avrupa ana ticaret yolunu Karadeniz'e bağlayan en önemli bağlantılardan biri olan Gerede-Sinop kervan yolu üzerinde önemli bir konaklama noktasıdır(3). 17. yy. ortasında kent merkezinde inşa edilen Cinci Han'ın büyüklüğü kentin bu işlevini kanıtlayan en iyi örnektir. Han ilk yapıldığında 60 oda, depo ve büyük bir ahırdan oluşmaktaydı(4). Cinci Han büyüklük açısından, örneğin o dönemlerde Anadolu'nun en önemli ticaret merkezlerinden biri olan yaklaşık 30.000 nüfuslu Ankara kentindeki(5), kentin en parlak dönemini yaşadığı 15. yüzyıl sonunda inşa edilen ilk ve en büyük hanlardan biri olan Kurşunlu Han'dan daha büyüktür(6).

İlk yapıldığında Safranbolu'dan geçen kervancılardan mallarını sorguladıkları ve depoladıkları bir şehir hanı olan ve Osmanlı hanlarının mimarî niteliklerini taşıyan han, sonraları bölgesel düzeydeki işlevsel ilişkiler değiştikçe, bu işlevini kaybederek kent esnafının malını koruduğu ve depoladığı bir yapı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bugün de, Safranbolu çarşısında dükkânlar küçük ve genellikle ahşap malzemeden yapılmış olduğundan, esnafın bir çoğu malını yangından korumak amacıyla kargir bir yapı olan Cinci Han'da oda kiralanarak geleneğini sürdürmektedirler(7).

17. yy. Ortalarında Cinci Han, önemli ticaret merkezi olma niteliği taşıyan diğer Anadolu kentlerinde olduğu gibi bölgeler-arası ticaretin ugrasan yabancıl tüccarların oda oda kiralayarak oda olarak kullandıkları bir şehir tipi handır. Örneğin aynı dönemde 70.000 den fazla nüfusu olan Bursa'da (8) Piring Hanı aynı işlevi görmekteydi (9).

Bu karıştırmalar 17. yüzyıl sonlarında nüfusu 5000-6000 kişiden fazla olmayan Saffranbolu kentinin bölgesel düzeydeki işlevsel ilişkiler, özellikle transit ticaret açısından değerlendirilmekteydi.

Cinci Han'ın tamamlanmasından on yıl kadar sonra, 1661 de Han'ın karşısında Cuma camii olarak kullanılan ağlayan Köprücü camii ve ondan yüzyıl sonra yine merkezde kullanılan İzzet Mehmet Paşa Camii'nin ve Yeni Hanım'ın büyük- lükleri 17. ve 18. yüzyıllarda kırsal alandan Saffranbolu'ya olan artış için akımlı ve doneli fazla olduğunu gösteren örneklerdir (Şekil 3). Bu yüzyıllarda diğer Anadolu büyük kentlerinde de görüldüğü gibi Saffranbolu'da osnaf-ahı örgütleri çok katlı kurullar olduğu, ana amaç belli bir pazarı kurmaya yönelik, lonca işlevini sürdürmekte oldukları (10). Bu nedenle kentteki kontrol gruplarının vergi toplama yoluyla ellerinde biriken kapital büyük sanatlara, örneğin dericilik, dikişçilik gibi kentsel üretimi dönük oylamaları aktarılmasına, bunun yerine üretimi katkısı olmayan ve işleme giderleri fazla olan camii, hanım gibi vakit işlevlerini yitirmişlerdir (11). Ancak Saffranbolu, büyük kent (tüketici merkez İstanbul) ile büyük kent (toplayıcı merkezler) arasında bir ilişki ağsında diğer Anadolu büyük kentlerinden ayrıcalık gösteren bir örnektir. İstanbul'daki saray görevsinden Anadolu kazaskerliğine kadar yükselen Saffranbolu'lu Hüseyin Cinci Han'dı (Cinci Hoca) (12) tarafından kazang sağlamak amacıyla yaptırılan Cinci Han'ın yanısıra, yine İstanbul saray görevsini ünlü vezirlerinden Köprülü Mehmet Paşa tarafından yaptırılan

ve Köprülü caminin vakfı olan (13), 50 den fazla küçük dükkânı içeren 'ayakkabıcılar Arasta'sı', üst kademe devlet yöneticilerinin kendileri küçük kentte oturmadıkları halde yakınlarına ve ailelerine gelir, gelecek güvencesi ve prestij sağlamak amacıyla kentsel rant yaratan girişimlerde bulduklarını kanıtlamaktadır. Bir başka deyişle, diğer Anadolu kentlerindeki kademeli işleyiş karşın(14), 17. yüzyılda (daha öncesi için elimizde bilgi bulunmamaktadır) Safranbolu'nun özellikle ellerinde kapital bulunan kent soylularının İstanbul ile dolaylı değil, ticaret yoluyla doğrudan ilişkileri bulunduğu görülmektedir. Bu ilişki bir eğilin olarak günümüzde de başka koşullarda devam etmekte olduğu için burada değinmekte yarar görüyoruz.

Safranbolu'da 17. yüzyılda kentsel yapıdaki işlevsel ilişkileri, özellikle Çukur'daki merkez işlevlerinin mekânsal dağılımını belirleyen temel üretin kolu dericiliktir. Bölge düzeyinde Eflâni, bölgenin en iyi hayvanlarının yetiştirildiği büyük bir coğrafi alanın merkezi veya bir çeşit hayvan pazarı, Kastamonu dokumacılıkta özelleşmiş bir merkez, Safranbolu ise yöreden toplanan en iyi cins derilerin işlendiği üst düzeyde özelleşmiş bir ara kent olarak görülmektedir.

17. Yüzyılın teknolojik düzeyinde dericiliği temel alan esnaf ilişkilerini Şekil 4'deki şema ile özetlemek olanağı vardır(15). 14. Yüzyıl başlarında Safranbolu bir Türkmen boyluğu olan Candaroğullarının yönetimi altında iken Süleyman Paşa tarafından yaptırılan cami (Eski Cami), medrese (Süleyman Paşa Medresesi) ve hamam (Eski Hamam) üçlüsünün konumundan, Osmanlılardan önceki şehrin kale civarında olduğu düşünülürse, tabakhanelerin, diğer Anadolu kentlerinde olduğu gibi, kentin dışında kaldığı ve kendilerine gerekli suyu, su şehir halkı tarafından kullanıldıktan sonra kullandıkları görülür(Şekil 5).

Kaynaklarda, 19. yüzyıl sonunda da Safranbolu çevresinde koyun, keçi ve sığır hayvancılığının sürdürüldüğü yazılmakta ve kontteki tabakhanelerin sayısı 84 olarak verilmektedir(16). Safranbolu'daki tabakhanelerin sayısı, dericiliğin önemli bir ekonomik eylem kolu olduğu diğer kontlerle karşılaştırıldığımızda, aynı kaynaklarda, aynı tarihlere, örneğin nüfusu 30.000 den fazla olan Manisa'da tabakhane sayısı 20dir(17). Aynı dönemde Safranbolu'nun nüfusu ise 7500 kişidir(18).

Çukurdaki diğer merkez kullanımlarının yer seçimleri incelendiğinde dericilik, bakırcılık, somercilik, dikiçilik, ayakkabıcılık gibi işlenmiş eşya üretimine dönük eylem kollarının mekânsal yapıda, eski lonca düzenine uygun olarak ayrı ayrı sokaklarda, hep bir arada yer tuttıkları görülür(Şekil 5). Bu nedenle Safranbolu çarşısının sokakları, o sokakta yer alan zanaat koluna göre 'somerciler içi', 'kunduracılar içi', 'kasaplar içi', 'tüccarlar içi' gibi adlarla bilinirler. Bu sokaklarda, bugün dahi, adını taşıdıkları zanaat koluna ait dükkanlar çoğunluktadır. Belirli kurallarla yönetilen bir lonca osnafının tek bir sokakta veya 'araştı' içinde toplanması, denetiminde ve genel yönetiminde kolaylık sağlamak amacıyla yöneliktir.(19).

Merkez kullanımlarının nitelikleri, göreceli konumları, mekânsal ve tarihsel özellikleri dikkate alındığında, Çukur'daki çarşının 19. yüzyıl sonunda bugünkü sınırlarına ulaştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu dönemde kontte bulunan toplam 1500 konuta karşın 945 dükkan, 61 kereste işlenen atölye, 84 tabakhane, ticaret eylemleri açısından Safranbolu'nun kendi hizmet alanı dışına da yoğun hizmet sunduğu, özellikle dericilikle ilgili tabakhane, dikiçilik, ayakkabıcılık gibi eylemlerin kont ekonomisine büyük katkısı olduğu, dericilikle ilgili ticaretten bazı ailelerin oldukça zenginleştiği söylenebilir.

Dericiliğin yanısıra, kent çevresindeki ormanlardan elde edilen 'şimşir' ve diğer cins kerestenin Bartın üzerinden deniz yoluyla Avrupa'ya kadar ihraç edilmesi de kentteki servet birikimini arttıran bir diğer etmen olmaktadır.(20)

Kente gelir sağlayan üçüncü grup ekonomik eylemler tarımsal eylemlerdir. Araç vadisi arpa, buğday ve özellikle çeltik ekimi yanısıra, meyva, sebze, pamuk ve tütün ekimine de elverişlidir. Ancak bunlardan daha önemlisi bölgenin özel koşullarında ekimi yapılan 'safran' bitkisidir. Dünya üzerinde çok az bölgede ekimi yapılabilen safran, ilaç ve boya sanayiinde, sarı boya maddesi olarak son 40-50 yıl öncesine kadar geniş ölçüde kullanılmış bir sanayi bitkisidir(21).

Cumhuriyet dönemine kadar kentteki rum azınlıkların yoğun bir şekilde oturdukları Kıranköy kesimindeki evlerin bodrum katlarında bulunan büyük şaraphanelerden Safranbolu'nun yakın çevresinde bağcılığın da çok gelişmiş olduğu anlaşılmaktadır. Kentin üçüncü kesimini oluşturan Bağlar mahallesinin varlığı bunu kanıtlamaktadır. Genellikle, Anadolu'nun bağcılık yapılan bölgelerinde yer alan 'bağ evleri' ancak yaz aylarında kullanılan konut alanlardır ve ortak nitelikleri, ne kadar geniş bir alanı kaplarsa kaplasınlar, bu alanlarda idari ve sosyo-ekonomik yönden bir örgütlenme görülmemesidir. Çünkü bağ evlerinde yaşayanlar kendi kışlık mahallelerinde örgütlenmiş olduklarından, geçici bir dönem için yeniden örgütlenme gereği duymamışlardır (22). Safranbolu'daki 'Bağlar' kesiminin, büyük bahçeler içindeki çok dağınık konut dokusu bu niteliği açıklıkla yansıtmaktadır. Diğer yanda Çukur'daki ve Kıranköy'deki sık konut dokusu, Bağlar'daki dışa doğru büyüme sürecinin tersi olan içe doğru büyüme, sıklaşarak, yoğunluk kazanarak büyümenin niteliklerini göstermektedir.

Bu üç kesindeki konut dokusunun gösterdiği farklılaşmanın yanısıra, her üç kesinde de gözlenen ortak nitelik konutların tek tek hızlı bir modernleşmeyi ve büyük bir zenginleşmeyi yansıtmalarıdır. Bu zenginleşmenin ortaya çıkması hiç kuşkusuz kırsal alandan Safranbolu'ya akan artık ürün akımının sonucu olduğu kadar, deri ticareti, safran ticareti, koresto ticareti gibi İstanbul, hatta Avrupa ile olan doğrudan ilişkilere bağlıdır. Konut dokusunda ortaya çıkan zenginliğin en belirgin olduğu dönem 19. yüzyıl sonu ile I. dünya savaşı sonu arasındaki dönemdir. Özellikle Dağlar kesiminde Türk ve Rum aileler tarafından yaptırılan en büyük ve zengin konaklar, üzerlerindeki tarihlere göre, 1890-1918 yılları arasında yapılmışlardır. (Şekil 6A ve 6B)

19. yüzyıl sonunda kentteki servet birikimini gösteren bir diğer kanıt ise ödenen vergi tutarıdır. Aşağıdaki tabloda 1890 yılında Kastamonu vilâyetindeki kazaların ödedikleri yıllık vergi tutarları gösterilmiştir (23).

Kastamonu	1.719.092	kuruş
İncobolu	3.858.333	"
Safranbolu	2.071.424	"
Tosya	1.460.208	"
İskilip	1.690.548	"
Araç	1.395.689	"
Taşköprü	1.546.940	"
Daday	1.261.162	"
Cide	1.146.977	"

En fazla ödeyen İncobolu limanında vergi tutarının 1.928.576 kuruşu günlük vergisi olduğuna göre, Kastamonu vilâyeti içinde en fazla vergi ödeyen kaza Safranbolu olmaktadır (24).

2. 19. Yüzyıl sonunda Safranbolu'da sosyo-ekonomik yapı-fiziksel yapı ilişkisi.

19. Yüzyıl sonunda kent ekonomisinin ulaştığı zenginlik Safranbolu'nun fiziksel yapısında, özellikle konut alanlarında açık bir biçimde yansımaktadır.

Safranbolu'daki konut alanlarının niteliklerini belirleyen nedenleri ortaya koyabilmek için konuya daha üst düzeyden bakmakta yarar vardır. Tanzimat dönemi Osmanlı sosyo-ekonomik yaşantısı içinde bir liberalizm dönemidir. Özellikle 1858 Arazi Kanunnamesi çıktıktan sonra toprakta özel mülkiyete geçiş yasal boyut kazanmıştır(25). Fıkıh esaslarına göre milliyet farkı mirasa engeldi ve yabancıların Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde mülk ve toprak sahibi olma hakları yoktu. Aynı sınırlama Arazi Kanunnamesinin 109uncu maddesinde de kabul edilmiştir. Ancak kanunnamenin açıklanmasından sonra dış baskılarla kabul edilen 1869 tarihli kanunda yabancıların da Anadolu'da yerli halkı gibi kentlerde ve kırsal alanda mülk ve toprak edinmesi kabul edilmiştir(26). Böylece toplumun her kesimi için özel mülkiyet güvence altına alınmış olmaktadır. Bu gelişme ile, Safranbolu gibi Anadolu'nun zengin hammadde kaynakları olan bölgelerindeki kentlerde lüks konut yapımı arasında bir paralellik kurmak, batı ile olan ilişkiler nedeniyle konutlardaki modernleşme eğilimlerini açıklamak olanağı vardır. Bu tür konutları yaptıranlar ise hammadde ticareti ile zenginleşen aileler ve devlet adına vergileri toplayan ve topladığı vergilerden büyük paylar alan aşar mültezimleridir.

Batı ülkeleriyle yapılan ticaret anlaşmaları nedeniyle tanzimattan sonra batının işlenmiş malları Osmanlı İmparatorluğunun her köşesine serbestçe sokulmuş ve sanayi kapitalizmi Anadolu'yu kendine açık pazar haline getirmiştir. Örneğin 19. yüzyıl sonunda Avrupa mallarını satmak için Trabzon gibi 33.000 nüfuslu bir kentte 1232 dükkân, Kastamonu'da 16 nüfus başına bir

dükkan açılmıştır(27). Safranbolu'da ise aynı yıllarda 8 nüfus başına bir dükkan düşmektedir(28).

Çukur'daki merkezde yoğunlaşan dükkanların dışında, Kıranköy'de runların oturdukları evlerin zemin katlarındaki dükkanlar dikkati çekmektedir.

(Şekil 7,8,9)

Anadolu kentlerinde genellikle konut yapıları ve ticaret kullanımları birbirinden ayrıdır ve kadınlar/erkeğin kopuk günlük uğraşlarını simgeler. Kıranköy'deki konutların büyük kısmı ise işyeri-konut işlevsel ilişkisi açısından sanayi öncesi Avrupa kentlerindeki konutların görünümüne daha yakındır.

Çukur'daki konutlarda ise,merkezin içinde kalan bir iki örneğin dışında (Şekil 11),konut ile işyeri birbirinden ayrıdır. Genellikle Türklerin oturduğu Çukur'daki mahalleleri oluşturan konut yapıları sosyal sınıf farklılaşmalarını yansıtmaktan uzak, biçim ve simetri endişesi dışında, büyük bir çeşitlilik gösterir(Şekil 12 A,B,C,D,E,F,G,H). Konutların plânlarında içe dönüklük belirgin bir niteliktir. Sokakta bütünleşme pencereler ve çıkmaları sağlanmaktadır (Şekil 13).

Yapı grupları incelendiğinde, konutların göreceli konularında ortaya çıkan, manzaraya açılma ve topografyaya uyma eğilimi dokuya büyük bir hareketlilik kazandırmıştır (Şekil 14A ve 14B). Yapı, arsa verilerine göre bazen yola paralel yapılmış, bazen de manzara görülsün diye zemin kat sokaktan 6-7 metre yükseltilmiştir.

Kullanım açısından belirgin farklılık gösteren Çukur'daki, Kıranköy'deki ve Bağlar kösmindeki konutların ortak nitelikleri ise kullanılan inşaat

malzemesi, kusursuz yapı işçiliği, taşıma sistemi ve yapı elemanları (pencere, kapı, çatı örtüsü vb.) gibi mimari özellikleridir. Taşıyıcı sistem, taş zemin üzerine oturan ahşap dikmeler, bunlara oturan ana kirişler ve arada diagonal desteklerden oluşur. Taşıyıcı sistemin zorunlu kıldığı pencere boyutları bütün konutlar için hemen hemen ortaktır(14). Yapılarda çok gelişmiş ahşap işçiliğinin, yapı elemanlarındaki standartlaşmanın (Şekil 15A, 15B ve 15C), yapı dilinde ortaya çıkan homojenliğin, kentteki inşaat işleriyle uğraşan lonca örgütünün işleyişi ve denetimi sonucu olduğu düşünülebilir. Örneğin yapılaş tarihleri farklı olduğu halde Kıranköy'deki bir rum evi (Şekil 9) ile Dağlar'daki rum evi (Şekil 10) arasında yapı dili ve detaylamada (Şekil 16A ve 16B) büyük benzerlikler vardır.

3. Üretim ilişkilerindeki değişimin Safranbolu'nun mekânsal yapısına etkisi. Osmanlı toplumunda sosyo-ekonomik yapıyı inceleyen yazarların vardığı ortak sonuç, 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda büyük toprak sahipliği, sosyal tabakalaşma ve ticaret sermayedarlığı meydana geldiği halde, sanayi sermayedarlığının bir türlü meydana gelmemiş olmasıdır. Bu gelişmeyi önleyen etmenler ise genellikle dış etmenlerdir.

1825-1830 Yıllarında Osmanlı sanayii büyük bir gerileme içinde bulunmaktadır. Ancak, gerileyen daha çok büyük kentlerdeki küçük sanayidir ve İstanbul, Balkanlar gibi İmparatorluğun dış ülkelerle sıkı ilişki halinde olduğu yerlerde ortaya çıkmıştır. İç taraflarda ise yerel mallar hâlâ piyasaya hâkim durumdadır(29). Safranbolu'da kentin mekânsal yapısını belirleyen temel kentsel üretim kolu olan doriciliği buna örnek olarak alabiliriz(30).

Doricilik 18. yüzyıl sonuna kadar rakipsiz olarak yakın ve ortadoğu'nun tekelinde iken, 19. yüzyılda Fransızlar doriciliği Türklere öğreterek

Avrupa'ya yaydılar. Özellikle, Fransada bir devlet kuruluğu olan Tannoric de Franco'in kuyu sepi si ile elde ettiği köseleler dünyanın her yerinde aranır oldu. 19. Yüzyılın sonunda laboratuvarlarda geliştirilen yeni dericilik metodlarının, o tarihe kadar yalnız tanen, yağ ve şapla yapılan sepi lemeden daha hızlı sonuç veren krom sepi sinin, derilerin anelie boyalarıyla boyanması ve dolapların sağlanması gibi teknolojik gelişmelerin sanayiye girmesi, geleneksel yöntemlerle çalışan Anadolu'daki dericiliğin pazar bulamamak yüzünden görü lmesine yol açtı. 19. Yüzyıl sonunda deri sanaiine makineleşme de girdi (31).

1850 Yılına kadar Safranbolu gibi Anadolu'nun diğer kentlerinde imal edilen kırmızı köseler İstanbul piyasasında iyi bir yer tutmuştu. Bu tarihte Kazlıçeşme'de ilk özel şahsa ait deri fabrikası kuruldu ve havuzlarda Fransız sistemine göre köseler pişirilmeye başlandı. Bu fabrikayı Zeytinburnunda , Yedikulöde ve diğer Anadolu şehirlerindeki fabrikalar izledi (32).

19. Yüzyıl sonunda Safranbolu halâ İstanbul'un hem deri ihtiyacını karşılayan bir toplayıcı merkezdir. 1913-1917 sanayi istatistiklerinde dikkate değer bir nokta bu tarihlere İstanbul ve İzmir limanlarından imalatın yarısına eşit küçük deri ihraç edilmiş olmasıdır. Bu tarihlere fabrikalar köseler yapımı ile uğraştıklarına göre bu küçük derilerin küçük ölçekteki tabakhanelerde hazırlandığı ortaya çıkıyor. 100 kg.'nın ihracat fiyatı 14 kuruş olduğuna göre bunların yarı işlenmiş deriler olduğu açıktır. Bu deriler Avrupa'da işlendikten sonra büyük bir fiyat farkı ile, ortalama 56 kuruştan, tekrar Anadolu piyasasına, özellikle İstanbul'a dönmektedir (33).

Böylece Safranbolu gibi kentlerde yarı işlenmiş deri ticaretiyle zengin olma ticaret sermayedarlarının ortaya çıkması doğaldır. Ancak bu tür büyük ticaret

sermayesi çoğunlukla, dışa bağımlı, zengin runların olindo bulunmaktadır. Dunun bir nedeni kapitülasyonlar döneminden başlayarak ticaret için sağlanan ayrıcalıkların azınlık tüccarları olindo ticaret sermayesinin birikimini hızlandırmış olmasıdır. Safranbolu'nun bu görünümünü diğer Anadolu kentleri için de geçerlidir. Kentlerdeki halkın çoğunluğunu meydana getiren Türklor ise perakende ticaret ve ol sanatlarıyla uğraşmaktadırlar.

Kentte topladığımız bilgiye göre, 20. yüzyıl başlarında Safranbolu'da deri işlemek için kurulan bir fabrika ise yetişmiş işçi bulamama ve işletme zorlukları nedeniyle işlev göremeyerek kapanmıştır.

Ham maddesi işlenmiş deri olan kunduracılık sanayii ise çok farklı koşullarda üretim yapan bir ol sanattır. Birçok Anadolu kentinde kunduracılık ev sanayii türünde üretim yapmaktaydı. Büyük mağazalar deri ve sair gerekli maddeleri müteahhitlere veriyorlar, bunlarda evlerinde çalışan işçilere bir yapma ücreti karşılığında ayakkabı yaptırıyorlardı. Böylece mağazalar işçilerle temasta bulunmuyor müteahhitlerle ilişki kuruyorlardı. Örneğin 1913-15 yılları arasında İstanbul'da büyük mağazalar hesabına 3.000 kadar kunduracının çalıştığı sanılmaktadır (34).

Safranbolu'da, Kıranköyde daha önce de doğduğunuz zemin katında dükkân olan konutlarda bu tür üretimin yapıldığı söylenebilir. Daha önce vardığınız 1000 e yakın dükkân sayısı içinde büyük bir çoğunluğunun bu tür üretim yapan işyeri olduğunu sanıyoruz. Çukur'daki 'ayakkabıcılar arastası' ve onun çevresindeki dükkânların büyüklüğü (ki bunlar genellikle 4-5 m² lik çok küçük dükkânlardır) ve görece konularını üretimin niteliğini yansıtmaktadır. El sanatları düzeyinde, usta-çırak ilişkileri içinde çalışan ayakkabıcılar loncasının kentin sosyal yaşantısı içinde önemli bir yeri olması, gerçekte

bu üretim kolunun kent ekonomisi içindeki yerine bağlıdır. 1910 da çıkarılan bir kanunla örgüt kaldırıldığı halde lonca geleneğinin tamamen ortadan kalkmadığı, eski çarşıda esnafın toplantı yerleri olarak halâ lonca odalarının korunduğu görülmekte(35), bugün hayatta olan iki üç lonca ileri geleneği ise çevrelerinden büyük saygı görmektedirler.

El sanatları düzeyinde üretim yapılan ayakkabıcılık, usta çırak ilişkileri içinde yetişen iş gücünü gereksinir. Kanımızca bu kentsel çylen kolunun bütünüyle çökmesine ve üretim yapılan işyerlerinin kapanmasına yol açın etken I. dünya savaşı için askere alınan çıraklık yaşındaki gençlerin kentten ayrılmasıyla başlayan yetişmiş işgücü açığıdır. Ancak Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında ordunun ihtiyacı olan yemenilerin Safranbolu'da yapıldığını bildiğimize göre(36) işgücü açığının en belirgin olduğu dönem 1920 den sonraki dönemdir. Önce mübadele yoluyla rum azınlıkların Safranbolu'dan ayrılması bu işle uğraşan işgücünde düşmeye neden olmuştur. Rumlardan boşalan yerlere yerleştirilen göçmenler ise usta-çırak ilişkisine dayanan bu tür üretime katılanamışlardır.

Asıl büyük işgücü açığı ise 1937-40 yılları arasında, yani kurulan Karabük'deki Demir-Çelik Fabrikası için işçi toplanması ile ortaya çıkmıştır. O yıllarda Safranbolu'dan Karabük'deki fabrikaya, daha yüksek ücretler ödendiği ve çalışma süresi sonunda ödenen ikramiye ile gelecek güvencesi sağlandığı için, hasta, sakat ve yaşlılar dışında büyük bir işgücü kayması olmuştur.

Bu süreç kentteki temel üretim kolunun çökmesine, bu işle uğraşan işyerlerinin kapanmasına yol açmıştır (Şekil 17A ve 17B). Bugün bu dükkânlar çarşı esnafı tarafından depo olarak kullanılmaktadır. Diğer yanda, Karabük'teki ticaret hayatı geliştikçe bazı perakende ticaret hizmetleri araya kaymış, böylece boş kalan dükkân sayısı artmıştır. Bu halıyla bugün çarşı, 19. yüzyıldaki işlevlerinin büyük bir kısmını yitirmiş görünmektedir (Şekil 18).

4. Bugün Safranbolu'da sosyo-ekonomik yapının biçimlendirdiği mekân özellikleri.
Bugün Safranbolu kentinde yaşayan toplumun en belirgin özelliği kesin bir sosyal sınıfa oturtulmasıdır. Kentte yaşayanların büyük bir kısmını Karabük D.Ç. Fabrikalarında işçi olarak çalışmakta, bu nedenle Safranbolu, Karabük kentinin belirli bir işlevini görmektedir. Sadece bu açıdan Safranbolu kentini Karabük'ün işçi mahallelerinin en büyüğü olarak nitelendirebiliriz. Ancak görünürdeki niteliği bu olmakta birlikte Safranbolu kentinin içinde 19. yüzyılın başlarından bu yana ilginç bir toplumsal değişme, mekânda da izlerini bırakarak süregelmektedir. Bu toplumsal değişme sürecini yönlendirme açısından en önemli olgular kentin temel ekonomik üretim sektöründe teknoloji değişmesi ve demir-çelik kuruluşları için Karabük'te yer seçilmesidir. Bugün, sözü edilen bu toplumsal değişme ve gelişme uyarınca mekânda daha önce de değinilen üç ayrı yerleşme izlenmektedir ki bunlar iki ayrı üretim teknolojisinin mekansal düzenlemeleridir. (Tablo 1)

a. Çukur kesimi : Çukur, iki çok belirgin özellik yansıtır: organik enerjiye dayanan üretim teknolojisi ile yapılan imalat ve çevrenin artı ürününü denetim işlevi. Bu her iki özelliğe yukarıda değinildi. Üretim ve artı ürünün toplanma ve dağılımının denetimi kesin olarak Çukur'da yapılmıyordu. Çukur'da gerek konutların, gerek konuta ilişkin hizmetlerin görkemi ve zenginliği, gerekse bölge denetim işlevi gösteren elemanların çeşitliliği Safranbolu'nun sadece belirli bir bölgenin ürününü denetimin ötesinde bir işlevi olduğunu gösterir. Daha önce yaptığımız tarihsel süreç analizlerine dayanarak bu ilginç yapıyı Safranbolu'nun Osmanlı deri pazarlarında tekel niteliğine varan bir üretim denetimi kurması ile açıklayabiliriz. Bugün Safranbolu'da izlediğimiz etkileyici kalıntı, zengin bir toprak geliri, artı, bölge ticaret geliri ile desteklenen tekelci bir gelir ve daha eski yüzyıllardan beri süregelen belirli bir zengin yaşam birikintisinin karması olabilir.

TABLO 1

SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİN MEKANSAL DAĞILIMI. (1)

(2)		ÇUKUR	KIRANKÖY	BAĞLAR
MESLEK DAĞILIMI				
- Serbest meslek	%	0.6	-	5
- Memur	%	8	36	15
- İşçi	%	44	36	31
- Ticaret	%	2	-	10
- Küçük esnaf	%	11	9	12
- Zanaatkar	%	11	5	8
- Çiftçi	%	3	-	-
- Diğer	%	20	14	19
EV SAHİPLİĞİ	%	81	54	78
ORTALAMA KİRA	TL	224	394	419
AİLE BÜYÜKLÜĞÜ	Kişi	4.6	4	4
NÜFUS KÖKENLERİ				
- Safranbolu	%	38	57.8	67
- Safranbolu köyleri	%	53.4	20.1	15
- Diğer	%	8.6	22.1	20
KENTE GELENLERİN MEKANSAL DAĞILIMI				
- 1960	%	7.6	8	16
- 1960-65	%	70.6	11.8	17.6
- 1965-70	%	80	5	15
- 1970-75	%	68.8	6.2	25

(1) : Bu tablodaki değerler, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 3. sınıf öğrencilerinin stüdyo çalışması kapsamında Aralık 1975'de Safranbolu'da uyguladıkları % 1.4'lük örnekleme çalışması sonuçlarıdır.

(2) : Örnekleme, konut bölgelerine uygulanmış, örneğin, Kiranköy'ün yoğun çarşılarına girilmemiştir. Bu nedenle gerek Safranbolu, gerek Karabük kökenli Kiranköy ticareti örnekleme sonuçlarında yansınmaktadır.

Kentin sosyo-ekonomik yaşantısını yönlendiren etkenlerden birinin deri inalatında teknoloji değişmesi olduğuna değinilmişti. Yeni teknoloji denetini artık İstanbul'a kaynaştır. Toprak işleme teknolojisi de değişmektedir. Feodal Safranbolu boyları modern sınaî ve tarımsal üretim teknoloji ile yarışamazlar. Ancak her sosyal değişme olgusu gibi bu süreç de çabuk tanımlanmaz. Feodal boyların denetimindeki üretim süreci ve buna dayalı düzenin yıkılması ve yerini yeni bir düzenin alması yarım yüzyıl sürer. 1930'larda ikinci önemli etken, demir-çelik fabrikalarına Karabük'te yer seçilir. Bu olay 2-3 yüzyıldır süregelen merkez-çevre dengesini tersine çevirir. Temel ekonomi artık demir-çeliktir, denetim, yönetim ve merkez işlevleri Karabük'e kayar, ticaret geliri de onlara izler. Çukur'u yaşatan işlevler nokanda kaynaştır. Çukur'daki Safranbolu boyları bir yandan üretim gelirlerini kaybederken öteyandan kırsal gelirleri de azalmakta, eski yaşantılarını sürdürmeye yetmemektedir. Kent, tekelci üretim gelirinden ufak ticaret gelirine düşmüştür. Ayrıca, çevre, bölgenin nakitleşen tarımından kopan köylülerin Karabük ve Safranbolu'ya akması ile "bozulmaktadır". Boylar, ne "işgileşebilirler", ne de Safranbolu'da kaldıkları sürece modern sınaî düzenin herhangi bir kesiminin denetimini ele geçirebilirler. Bir bocalana dönemi başlar onlar için. Mükana da yansır bu. Önce, artık işlevi ölmüş çarşıya terk ederler. Duradaki konutlarını ya satarlar, ya da kiraya açarlar. Bağlardaki konutlarına çekilirler; ancak, bu da bir çözüm getirmez. Ana paralarını toplarlar, ticaret, hizmetler gibi fazla uzmanlaşma gerektirmeyen iş kollarının birine katılmak üzere Karabük, Ankara, İstanbul gibi merkezlere giderler (37). Bugün Çukur kesimi yeni düzenle bütünleşme atılımını ya ekonomik ya da sosyal nedenlerle başarısız, gelenekler ve tutuculuğun koruyucu kalkana arkasında kalan

ve halâ eski üretin biçimini sürdüren bir azınlıkla, Karabük'te çalışmak üzere gelen köylülerin eline geçmiştir.

Safranbolu'ya köylülerden gelen nüfus kendine özgü bazı özellikler taşımaktadır. Bunları şöylece özetleyebiliriz :

a) Bu nüfus çoğunlukla Safranbolu'nun yakın çevresinden gelir (38).

b) Geliş nedeni, makineloğnenen tarımda toprak bölünmeleri sonucu salt tarım geliri ile göçün sağlama olanaklarının ortadan kalkmasıdır. Ancak, bu nüfus kırdan tüm gelir umudunu yitirmemiştir (örneğin, yorganını sırtlayıp büyük konte göçenler gibi). Bu grubun kırdan tümüden terk etmeyi göze alamadığı belirli, ancak yetersiz düzeyde ana, sürekliliği garanti bir geliri vardır. Bu gelir, ister yılın belirli zamanlarında kırsal üretime katılma, ister ortakçı-kiracıya verme biçiminde, ister gelirden pay ya da orzak transferi biçiminde olsun konte gelen adamın hayat sigortasıdır.

c) Kırdan gelen kişi eğer çok düşük parasal olanaklara sahipse Karabük'te geçeköndü nüfusuna katılabilir. Eğer kır toprağı üzerindeki hakkının bir kısmını paraya çevirebilmişse Safranbolu'da yasal kont toprağı ve konut sahibi olabilir. Öteyandan aynı para ile nüfusa doymuş Karabük'te benzer olanaklar yoktur (39). 1950'lerde Çukur'da yaygın bir eski konut stoku varlığı, Karabük'ün aynı yıllarda gelişmesini tanımlanmış olması gibi nedenler Safranbolu toprağı üzerinde kentsel kullanım talebinin yoğunlaşmasını engellemiş, geçeköndüleşme gelişmemiştir.

Böylece, göçenler Çukur'daki konutlara genellikle önce kiracı olarak yerleşirler, daha sonraları fabrikadan elde edilen olanaklar, varsa kırsal gelirleri ile de pekiştirilerek konutlar satın alınır(40). Gerek fiziksel eşiklerin varlığı gerekse foodal teknolojiye göre belirlenmiş, modern düzenin gereksinimi hizmetleri önleyen mekân yapısı konut fiyatlarının düşük olmasının nedenleri arasındadır.

Çukur'da bugün yaşayan eski Safranbolu'luların oranı oldukça düşüktür. Bu nüfus genellikle yaşıldır, çocukları Safranbolu dışındadır(41), Eski Safranbolulular, olanakları elverdikçe ya da onları bu kesime bağlayan duygusal nedenler ortadan kalktıka konutlarını kiralayıp ya da satarak Bağlara geçmektedirler. Bu grupla köyden göçenler arasında köylü-kasabalı stütü çokışmesi izlenmektedir.

Çukur'a yerleşen köylü nüfus işçilikten yeterince gelir elde edemedikleri için "işçileşmemişlerdir". Köylülüklerini korurlar, bir öteki deyişle, özellikle ilk yıllarda göçimlerinin önemli bir kısmını tarıya veya bahçe tarımından elde ederler. Köy ile tüm alış-veriş ilişkileri kesilmişse bile kırsal üretim Safranbolu evleri içindeki yaşantılarının önemli bir parçası olmuştur. Yıllık sebze ve meyvelerinin bir bölümünü bahçede yetiştirirler, hayvan beslerler(42). Oturdukları konutlar ise bu tür uğraşı için çok elverişlidir (Şekil 21A ve B). Konutların hemen hepsinin bahçe, sulama, hayvan besleme olanakları ve mahsul depolama yerleri vardır. Bu tür gelirleri, kentsel yaşantının en önemli baskı unsuru, enflasyonun etkilerini hafifleten bir tampon mekanizma olarak nitelendirebiliriz. Aynı olgu büyük kentlerimizdeki göçkondular için de ileri sürülebilir.

Eski dönemlerde üretim, yönetim, denetim, ticaret işlevlerinin merkezi olan Çukur çarşısı artık tüm işlevini yitirme yolundadır. Sıra sıra kilitlenmiş dükkanların arasında onlar olarak çokici ya da oyma bıçağı ile çalışan yaşlı birkaç inalatçaya rastlanır, ancak bu tür üretimin sürdürülmeyeceği açıktır. Ticaret ise, tüketim normları köy düzeyinde bir topluma yönelmiş uzmanlaşmamış, farklılaşmamış, yarı dükkan yarı işporta türünde dükkanlardan oluşmuştur. Çoğu, doğrudan yakın çevre köylülerine hizmet götürdüğünden hafta

içinde kapalıdırlar, haftalık pazar kurulduğu günler açarlar. Bugün Çukur'da yer alan ticaret yalnızca orada yaşayanlara hizmet götüröen bir mahalle çarşısı olmaya yönelmiştir (Şekil 22,23,24,25). Bu tanının üzerinde nitelik taşıyan ticaret (örneğin, haftalık pazar) ilk fırsatta Kıranköy'e atlayacaktır.

b. Bağlar kesini : Demir-Çelik Fabrikası gerçek bir işçi kitlesi yaratamadıysa da belirli bir memur-bürokrat kesini yaratmıştır. Bu kesin daha varlıklı ve kent yaşantısına özenen bir tabakadır. Bu grup, Çukur'da yerleşmektense hem statü açısından daha üstün olan, hem Bağlar-Çukur arasındaki tarım toprağını ucuza kapatma olanağı doğduğundan, hem de Karabük ile daha kolay bağlantısı olan Bağlar'a yerleşmeyi yeğledi. İlk yerleşmeler blok kooperatif apartmanlar biçiminde oldu ana gösterişçi mekân kullanmanın tohumları atılmıştı artık (43). Bağlar'ı tarım toprağı olarak tutmanın yararı, kent toprağına dönüştürmenin kârı yanında önemsiz kalıyordu. İşgileşebilenler, memurlaşabilenler, kentsel işlerinden gelen kâr ve harcadıkları zaman arttıkça kırdaki üretimden aldıkları payı elde etmedeki zorluklar artıyor ve kentsel yaşantı içinde çok daha büyük kârlar elde etme olanaklarını öğreniyorlardı. İlk fırsatta ya kırdaki payı elde çıkararak veya da fabrikadan belirli zamanlarda elde edilen toplu paraları birleştirerek Bağlar'da oturdukları eski konutları yıkıyor, bir ya da çok katlı apartman ve dükkânlar yapıyorlardı (Şekil 26). Eskiden kır toprağını denetleyerek destekledikleri kentsel gelirlerini şimdi kent toprağını denetleyerek destekleme yoluna gidiyorlardı. Gerçekte, onflasyonist ortamlarda toprak ve mülk denetiminin akılcı güvence kaynakları olduğu açıktır.

Böylece, bugün güvencesini iki ayrı denetim kaynağından alan iki ayrı kesim var Safranbolu'da. Kent toprağını denetleyen, kırla ilişkisini kesen ve bu anlamda kentleşen, burjuvalaşan (gene işçileşen) Bağlar kesimi ve güvencesini halâ kır toprağının denetiminden alan (ve bu nedenle işçileşen) Çukur kesimi. Farklılaşan gelirlerin yarattığı bu durum bu iki alt topluluğu farklı sosyal, politik ve ekonomik davranışlara götürür. Bu farklılığın tüketim normlarında yansması özellikle her iki kesimin çarşılarında izlenir(44). Çukur'un feodal teknolojiden kaynaklanarak biçimlenmiş çarşılarına değinilmisti. Bağlar'da ise alışılmış kent ölçüğünde uzmanlaşmış dükkânlar yer alır. Bu dükkânlarda geliri daha yüksek, tüketim alışkanlıkları daha kentleşmiş gruplara yönelik mallar sergilenir.

Bağlar'ın nokân yapısı karışıktır. Yörenin eski işlevine uygun olarak konutlar geniş bağ-bahçelerle çevriliydi. Bugün bu topraklar kentsel alan üzerindeki değer artışından ötürü bekletilmekte, bu durum belirli bir yoğunluk düşüklüğüne neden olmaktadır. Olanakların olverdiği noktalarda ise tek ya da çok katlı apartmanlar, konaklar ve bağ evlerinden oluşan eski dokuyu parçalanmaktadır (Şekil 27). Küçük bağ evleri daha çabuk apartmanlaşırken konaklar miras hakkı ve spekülasyon gibi nedenlerle süreci bir zaman aralığı ile izlemektedirler.

Bağlar, bugün gerek hızlı betonarmeleşen dış yapısı gerekse tüketim normları ile alışılmış kent yaşantısına yönelmiş, kentin üst gelir ve meslek gruplarını barındıran bir nüve niteliğini taşır.

c. Kıranköy: Bu iki ayrı yönlennmiş topluluk arasında kalan Kıranköy ise Bağlar türü yerleşmeye yönelmiş bir "geçiş bölgesi" ve ticaret merkezi niteliklerini taşır. Safranbolu nüfusu belirli bir yoğunluğa ulaşınca

Karabük ticareti ana yolu izleyerek Kıranköy'e gelmiştir. Kıranköy'ün aynı zamanda yerleşmenin geometrik merkezi olması da ticaretin konumunu etkilemiştir. Bugün Kıranköy'de transit yolculara hizmet götüren ticaret, Karabük çarşılarının şubeleri ve hem Safranbolu hem de Karabük nüfusuna yönelik bir ticaret nüvesi yerleşmiştir. Ticarete yaratılan gelirin büyük payı Karabüğe akar. Safranbolu'da kalan gelir, ufak ticaret ve işçi ücretlerinin yarattığı çarpan (multiplier) geliridir.

Kıranköy'de ki egemen ilgi, ticaret, mülklerin kullanımını da etkilemiştir. Buradaki nüfus Dağlar'daki gelir düzeyine ulaşamadığından apartmanlaşmamakta ancak Çukur'da oturan nüfusun aksine konutlarını bölerek kiralama yoluna gitmektedir. Köyden son yıllarda göçenler için Çukur kesiminde eskisi kadar kolay yer bulunmamakta, Dağlar'da ise yerleşme yapısı değişik olduğundan kiralar yüksektir. Bu düşük gelirli göçer nüfus için en olverişli yer Kıranköy'dür. Bu nedenle Kıranköy'de kiracılık ve yoğunluk yüksektir. Köyde yeni gelen işçiler, esnaf ve az gelirli kamu görevlileri durumları düzelene dek Kıranköy'de barınmaktadırlar. Yapı bölünmeleri ve "göçüş" özellikleri nedeniyle Kıranköy'de bugün hızlı bir deku bozulması başlamıştır. Aslında bir metropol özelliği olan göçüş bölgelerinin, Kıranköy gibi nokânda çok belirlenmiş, sınırlanmış ve belirli bir ağırlık kazanmış biçimde ortaya çıkmasının nedeni Dağlar ve Çukur kesimlerinin çok uç tabakaları barındırmalarıdır.

Özetlerssek, bugün Safranbolu'da 3 ayrı nitelikte toplumsal tabakanın varlığı izlenir :

- a) Köy kökenli, kırla üretim ilişkilerini sürdüren Çukur nüfusunun oluşturduğu hünersiz işçi, esnaf basit üretici kesimi. Toplumun alt gelir gruplarıdır bunlar. Bugüne dek gerek parasal olanakları

olmadığından gerekse gereksinim duymadıklarından feodal üretim teknolojisi uyarınca biçimlenmiş mekânsal yapılarını değiştirmemişlerdir.

b) Toprak ve mülk sahipleri, yüksek bürokratlar, serbest meslek sahipleri, üst kademe hünörlü işçilerden oluşan üst tabaka. Bu kesim Bağlarda modern sinai teknolojinin belirlediği bir mekân biçimlendirme sürecindedir.

c) Karabüğe dönük küçük ticareti denetleyen bir ara grup. Bu grup dış mekânını değiştirememekte, iç mekânları bölerek yeni gelir olanakları yaratmaya yönelmektedir.

Ülkenin en önemli ağır sanayi merkezlerinden birinin "yatakhanesini" oluşturan bu üç alt-yerleşmenin de ortak özelliği kuramsal anlamda "işçileşmesidir".

SONUÇ

Safranbolu dokusu bugüne dek neden bozulmadı? Bu olgu bir tarihsel bilinç süreci sonucu mudur? Eğer ikinci soruya olumlu yanıt verirsek ortada önemli bir sorun kalmayacak, doku, içinde barınan toplum tarafından korunmaya devam edecektir. Ancak yapılan araştırma Safranbolu'da toplum ölçeğinde böyle bir bilinç gelişmediğini açıkça ortaya koydu. Bu sonuç doğaldır. Olaya ister gelişmekte olan ülkeler açısından, ister geliri ve sosyo-ekonomik yapısı Safranbolu ölçeğinde ve niteliğinde olan yerleşmeler açısından bakalım, tarihi koruma, çevreyi koruma ve benzeri bilinçlerin, "lüks" ve temel sorun "geçim" uğruna kolaylıkla vazgeçilebilir olduğu açıktır. Bu nitelikte toplumlarda "koruma" sorunlarının gelirleri geçim düzeyinin çok üstünde olan gruplarca ortaya atılmasının tesadüf

olmadığı, arkasında "kontsoylu romantizmi" ya da spekülasyon umutları yattığı bugün yaygın bir görüştür. Safranbolu'da böyle bir bilincin doğması oluşturu olağandır; bunun oluşması gerçekte çok farklı şartları gerektirirdi.

Yapılan araştırma dokunun, aşağıda sıralanan etmenlerin belirli bir bileşimini sonucu yaşadığını ortaya koymuştur.

a) Safranbolu, Karabük istihdam merkezinin bir çevre yerleşmesidir. Bu nedenle, Safranbolu ölçeğindeki sorunların bir boyutunu Karabükte aramak gerekir. Karabük'te kont toprağı üzerinde talep doyma noktasına ulaşmadan Safranbolu toprağı üzerinde talep yoğunlaşması yoktu(45). Bu nedenle Safranbolu'da kont toprağı, kırsal gelir artı kentsel gelir bütününden fazla gelir getiriyordu. Böylece toprağın işlev değıştirmesi ya da yoğunluğun arttırılması gereksizdi.

b) İşçileşmeyen (goşininin tümünü salt işçilikten elde ettiği gelire sağlayamayan) Çukur kesimi kırsal ilişkileri sürdürmüştür. Bu süreç içinde konutların işlevsel bir boyutu vardır. Konutlar gerek yakın gerek uzak çevrelerinde ekilen topraklarla sulama, bakım, dopolama, ürün işleme gibi işler için bütünleşmiş plânlara sahiptirler. Ayrıca, bu konutlar emek-yoğun üretim sürdüren toplumların yaşantı birimi olan geniş ailelerin barınması için elverişli iç mekân düzenlemesine sahiptir.

c) Bu konutlara yerleşen köy kökenli nüfus istese bile bu yapıyı değıştirecek ve kendi dış mekânını yaratacak gelire sahip değıldi. Toplumda böyle bir özenti yaratacak bir etmen, yaşantılarını karşılaştıracakları kentsel bir nüve yoktu. Köye oranla Safranbolu'daki yaşantıları çok üstündü. Bu denli karşılaştırmalar yapan toplumların tatükonun devamını yeğleyen tutucu davranışlar geliştirdikleri bilinmektedir.

Ancak, doku, bugün, kondisini bugüne dek ayakta tutan etmenlerdeki değişimlerden ötürü farklı bir sürecin içine girmiştir. Karabük'ün nüfusa doyması sonucu gelişimin Safranbolu'ya yönelmesi, Dağlar'da apartman yaşantısının nüvelenmesi, Safranbolu toprağının kentsel değerini bugüne dek görülmemiş ölçülere yükseltmiştir. Dağlar nüfusunun büyük bir yüzdesinin Çukur'dan gitmiş olması ve Çukur'la ilişkilerin sürdürülmesi topluma yaşantı değerlenirne ölçütünü değiştirmiştir. Kentsel gelirler arttıkça kırsal ilişki üretimi katılmaktan çok kırsal gelir transferi biçimine dönüşmektedir. Konutlar gerek bu açıdan gerekse farklı istihdam olanakları peşinde kenti terkeden çocuklar ile parçalanmış aileler açısından işlevlerini yitirmektedir.

Bu etmenlerin ışığı altında bugün Safranbolu'da tarihi koruma bilinçli değil, değişim bilinci gelişmiştir. Araştırmada Çukurdaki nüfusun genellikle Dağlar'a taşınmaya özendiği ancak bu olmazsa konutlarını modernleştirme arzularını ortaya çıkmıştır. Konutlarını yıkıp betonarme binalar yapma olanağı bulunamayan iç ve dış mekânlarda parça parça değişiklikler yapma yoluna gitmektedirler. Örneğin, konutlara banyo ve mutfak eklenmekte, dış yüzeylere modern pencereler açılmaktadır (Şekil 28-29).

Bu dinamik değişim bilinci Safranbolu'daki toplumun tüm farklı kesimlerinin birleştiği bir noktadır. Böyle bir süreç dış etmenlerin statik bir koruma etmeni yüklenmesi süreci ne derece etkileyecektir? Araştırma sonuçları göstermiştir ki koruma ancak toplumun alt yapısındaki gereksinimlere bağımlı olarak gerçekleşmiştir. Bu etmeni üst yapının bağımsız bir değişkeni olarak ele almak gerçekçi olmayacaktır. Böyle yapay bir etmenin etkin olabilmesi için gerekli maliyeti kamunun ödemesi gereklidir ki, Safranbolu'da ortaya atılan sorunun bu maliyetler ve yararlar açısından yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

DİPNOTLAR

- 1) Peter Benedict, "Türkiye'de Küçük Kasabaların Etüdüne İlişkin Bazı Sorunlar", E. Tümertekin, F.Mansur, P.Benedict (cdr.), Türkiye, Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü, İstanbul 1971, s. 148.
- 2) M. Fuad Köprülü, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Başnur Matbaası, 2. basım, Ankara 1972, s. 106.
- 3) Franz Taeschner, "Anadolu", The Encyclopaedia of Islam, (1960), Cilt I'in eki olan harita.
- 4) Ziya Başak, Safranbolu Türk Mimari Esorleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, (basılmamış lisans tezi), İstanbul 1966, Plan 16 ve 17.
- 5) 1671-1580 Yılları arasında Ankara kentinin nüfusu 29.007 dir (Ömer Lütü Barkan, "Quelques observations sur l'organisation économique et sociale des villes ottomanes, des XVIe et XVIIe siècles", Recueils de la Société Jean Bodin, VII : la ville, part 2, Brussels 1955, s. 292. Zikreden Kemal Karpat, An Inquiry into the Social Foundations of Nationalism in the Ottoman State : From Social Estates to Classes, From Millots to Nations, Research Monograph No. 39, Princeton University, July 1973, s. 43.
- 6) 15. yüzyıl sonlarında Ankara Anadolu'daki ticaret hayatında çok önemli bir merkez iken inşa edilen Kurşunlu Han'da zemin katta 28, birinci katta 30 oda olmak üzere toplam 58 oda bulunmaktadır. (Gönül Öncü, Ankara'da Türk Devri Yapıları, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, sayı 209, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1971, s. 137) Cinci Han'da ise zemin katta 26 oda,

ahır ve depo, birinci katta ise 34 oda ve depo olmak üzere toplam 60 han odası bulunmaktadır. (Ziya Başak, a.g.c.)

- 7) Kızıltan Ulukavak, Safranbolu : Tentin Tarihi ve Minari Esorleri, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü (basılmış konferans notları), İstanbul 1975, s. 5.
- 8) 1571-1580 Yılları arasında Bursa kontinin nüfusu 70.686 dir (Ömer Lütfi Barkan a.g.c.)
- 9) Leila Erdor, "Factory Districts in Bursa During the 1860's", O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi, (Bahar 1975), Cilt 1, Sayı 1, s.96.
- 10) 17. ve 18. yüzyıllar Anadolu büyük kentleri için lonca sisteminin dağılmaya yüz tuttuğu dönem olduğu halde, küçük kentler için aynı şeyi söylemek olaneksizdir. Örneğin Batı Anadolu'daki 17. yüzyılda yaklaşık 8000 nüfuslu Tütüneli (Ula) kasabasında yemenciler, lonca-tipi bir örgüt içinde birleşmişlerdi. Yemenciler loncası varlığını 1910'da bütün Türkiye'deki lonca tipi örgütler bir kanunla kapatılmaya kadar sürdürmüştür. (Peter Monodiet, a.g.c. s.168). Zaman boyutu içinde, sosyo-ekonomik yaşantının değişim süreci açısından Safranbolu ile Tütüneli arasında büyük benzerlikler vardır.
- 11) Bu süreç daha önce bir başka makalede örnekleriyle incelenmiştir. (Sevgi Aktüre, "17. yüzyıl Başından 19. yüzyıl Ortasına Kadarki Dönemde Anadolu Osmanlı Şehrinde Şehircül Yapının Değişme Süreci", O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi, (Bahar 1975), Cilt 1, Sayı 1, s. 101-128 de Manisa, Safranbolu'da bu süreç çok özel koşullarda ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Safranbolu diğer Anadolu küçük kentleri için tipik değil özel bir örnektir. Kentin bugünkü dokusu bu özelliği yansıtmaktadır.

- 12) Türk Ansiklopedisi, Cilt XI, s. 12-13.
- 13) Safranbolu'lu olmayan Köprülü Mehmet Paşa'nın burada bir cami yaptırmasının nedeni bir süre buraya sürgün olarak gönderilişidir. O zaman Hızır Daba dergahında ibadet eden Köprülü, affedilip Sadrazam olunca bu dergahın bulunduğu yerde bir cami yaptırmıştır. Caminin 1661 yılında kullanıma açıldığı Köprülü Mehmet Paşa tarafından gönderilen el yazması bir kuran üzerindeki yazıdan anlaşılmaktadır. (A.Cenal, Kastamonu ve Zonguldak Vilâyetleriniz, İstanbul 1932, s. 84).
- 14) Sevgi Aktüre, a.g.e. S.105, Şekil 1 ve S. 106, Şekil 2.
- 15) İbrahim Gökçen, XVI ve XVII. yüzyıl Vosikalarına göre Manisa'da Deri Sanatları Tarihi, İstanbul 1945.
- 16) Tabakhaneler için bulduğumuz bilgi üç ayrı kaynaktan üst üste çakışmaktadır. Bunlar : Ali Cevat, Memelik-i Osmaniyenin Tarih ve Coğrafya Lügati, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul (H.1313-17) 1895-1899 S. 422; Vital Guinet, La Turquie d'Asie, Ernest Leroux, Paris 1894, cilt 4, S.475; 1317 (1889) Sen-i Hicriye ait Safranbolu Salnamesi'dir.
- 17) Ali Cevat, a.g.e. S. 766.
- 18) 19. yüzyıl sonunda Safranbolu'nun nüfusunu Ali Cevat 1500 kadarını olmak üzere toplam 8000 kişi Vital Guinet ise 4705 müslüman, 2795 rum olmak üzere toplam 7500 kişi olarak vermektedir.
- 19) Kızıltan Ulukavak, a.g.e., S.4-5.
- 20) Ali Cevat, a.g.e., S. 422.
- 21) Kızıltan Ulukavak, a.g.e., S.2.

- 22) Necdet Tunçdilek "Kır Yerleşmeleri : Köy altı Şekilleri", Türkiye, Coğrafi ve Sosyal Araştırmaları, a.g.o., S. 51.
- 23) Vital Guinet, a.g.o. , Cilt 4, S. 460.
- 24) Aynı kaynaktan askere gitmek için ödenen 'bedel'de, Safranbolu, kondisinden sonra gelen Kastamonu'nun yaklaşık iki misli fazlasını ödeyerek, 1. sırayı tutmaktadır.
- 25) Öner Lütfi Barkan, "Türk Toprak Hukuku tarihinde Tanzimat ve 1274(1858) tarihli Arazi Kanunnamesi", Tanzimat I, Maarif Matbaası, İstanbul 1940.
- 26) 7 Sofor 1248 tarihli kanun, Düster, Cilt I, S. 230.
- 27) İsmail Hüsrev, Türkiye'de Köy İktisadiyatı, Kadro Mecmuası yayınlarından No. 2, İstanbul 1934, s. 102-103.
- 28) 1890 Yıllarında, Safranbolu'daki dükkân sayısını Ali Cevad 945, Vital Guinet 945, Safranbolu Salnamesi ise 857 olarak nermektedir.
- 29) Öner Celâl Sarç, "Tanzimat ve Sanayimiz", Tanzimat I, Maarif Matbaası, İstanbul 1940, s. 425.
- 30) Dericilik : herhangi bir ham deriyi tamen, krom, demir, sap, yağ gibi sepiyici maddelerle işleyerek, itilin, ısı, nem ve bakteri tesiriyle bezulmeden uzun müddet dayanabilecek bir duruma getirme sanatıdır. (İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, Cilt 3, İstanbul 1948, S. 368).
- 31) İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, "Deri Sanayii" maddesi, S. 362.
- 32) A. Gündüz Ökçün, Osmanlı Sanayii, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No. 299, 2. basılış, Sevinç Matbaası, Ankara 1971, S. 105.
- 33) y.a.g.o., S. 110.
- 34) y.a.g.o., S. 102.

- 35) Ufuk Esin, "Kültür Mirasınıza Sahip Çıkma Dilinci ve Safranbolu Örneği", Özgür İnsan, Cilt 3, Sayı 25 (Kasım 1975), S. 78.
- 36) Kızıltan Ulukavak, a.g.e., S.4.
- 37) O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölünü 3. sınıf öğrencilerinin 1974-75 ders yılı 8 haftalık ok döneminde yaptıkları stüdyo çalışması sonuçlarına göre kontten ayrılan nüfusun % 23'ü İstanbul, % 24'ü Karabük ve % 15'i Ankara kontlerine gitmişlerdir.
- 38) Stüdyo çalışması sonuçlarına göre Safranbolu'ya göçenlerin % 62.4ü çevre köylere, % 22.3'ü Zonguldak ili içinden, % 15.3'ü diğer illere gelmiştir.
- 39) 1974'te Karabük'de arazi fiyatları 10 TL (göceköndü bölgeleri) 4000 TL arasında değişirken Safranbolu'da 25 TL - 500TL arasında değişiyordu. Çukur kesiminde değerler 25TL - 100 TL arasındaydı. (Baran İdil, "Karabük - Safranbolu Kent Dütünü Analitik Etüdüleri Yazılı Rapor", Özel Kopya , 1973). 1974 Yılında Çukur'da üç katlı, 10 odalı, iyi durumda bir konut en fazla 60.000 TL.'ne alıcı bulurken, en düşük konut fiyatı 20.000 TL. civarındaydı. (Uğur Kangal, "Safranbolu, A Conservation and Development Model Using Photogrammetric Techniques", Unpublished Masters Thesis, H.E.T.U., June 1975).
- 40) Stüdyo çalışması sonuçlarına göre Çukur'da ev sahipliği oranı % 79, Bağlar'da : 74, Kıranköy'de % 57.1 dir. Karabük fabrikaları işçi ve personelinin gereksinimini karşılamak için 1200 civarında konut yaptırmıştır. (Örneğin, 100 evler, 5000 evler gibi, Şekil 19). Karabük'ün yakın çevresinde yer alan bu konutlar, iş merkezine yakınlık nedeniyle kent toprağı üzerinde yüksek paha olduğundan, Safranbolu

konutlarına oranla daha yüksek kira getirirler. Safranbolu'da yaşayan işçiler gerek bu neden, gerekse Karabük'te hava kirliliğinden yakındıklarından bu lojmanları kiraya vermeyi yeğlemektedirler. (Şekil 20)

- 41) Çukur kesiminde 574 konutu kapsayan bir araştırma yapan Uğur Kangal'ın bulgularına göre araştırma sahasındaki nüfusun ancak % 14.2'si Safranbolu kökenlidir. Bu grubun % 90'ı 55-60 yaşları arasındadır. (Uğur Kangal, a.g.o.)
- 42) Stüdyo çalışması sonuçlarına göre Çukur'da oturanların % 77'si tarla ve bahçe tarımı sürdürmektedirler.
- 43) Kentin Dağlar ve Kıranköy mahalleleri sınırları içinde kalan bir kısım arazi parçasını kapsayan 1954 ve 1962 tarihli iki ayrı parselasyon plânı vardır. Birincisi uyarınca iki kooperatif tarafından 76 kişi ve monur konutu yapılmıştır. 1962 Tarihli plâna göre Dağlar'ın güney batısında 215 konutluk bir inşaat başlamıştır.
- 44) Feodal kentlerde konut bölgelerinde sınıfsal ayırımı yoktur, nokâna yansıyan farklılaşma etnik ve din ayırımı uyarınca gerçekleşir (İlber Ortaylı, Safranbolu Stüdyo konferansı, Aralık 1975). Bu özellik Safranbolu'da da gözlenir. En görkemli konutların yanısıra dar gelirli kişilerin konutları yer alır. Bu nedenle Çukur'da konut dokusu sosyal kaynaklarına ilişkin ipucu vermez. Tok farklılık dün heterojen bir sosyal yapıyı barındıran bu fiziksel doku bugün sınıfsal kökeni benzer olan homojen bir kitleyi barındırır.
- 45) 1974'te Karabük'te yoğunluk (kişi/ha.) 80.82 iken Safranbolu'da 29.92 dir. (Baran İdil, a.g.o.)

KAYNAKLAR

- BAŞAK, Z. Safranbolu Türk Mimari Eserleri, İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (basılmamış Lisans tezi), 1966.
- CEMAL, A. Kastamonu ve Zonguldak Vilâyetlerimiz, İstanbul : 1932.
- CEVAD, A. Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lugatı, İstanbul : Mahmut Bey Matbaası H. 1313-17 (1895-1899).
- CUINET, V. La Turquie d'Asie, C.4 Paris : Ernest Leroux, 1894.
- ESİN, V. "Kültür Mirasımıza Sahip Çıkma Bilinci ve Safranbolu Örneği", Özgür İnsan, c. 3, n.25, 1975 ve c.3, n.26, 1975.
- İDİL, B. Karabük - Safranbolu Kent Bütünü Analitik Etüdleri, Ankara : (özel ozalit kopya) 1973
- İller Bankası, Karabük-Safranbolu Analitik Etüdlor ve Toklif Projeler, Ankara : Harita Genel Müdürlüğü, 1968.
- İmar ve İskân Bakanlığı, Zonguldak Bölgesi Ön Planı, Ankara : Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, 1964.
- KANGAL, U. Safranbolu. A Conservation and Development Model Using Photogrammetric Techniques, Ankara : O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi (basılmamış Lisans tezi) 1975.
- KÜÇÜKEREMAN, Ö. "Safranbolu'da Bir Ev", Mimarlık, n.6, 1969.
- O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 3. sınıf Stüdyo çalışmaları, Ankara : (teksir) 1976.

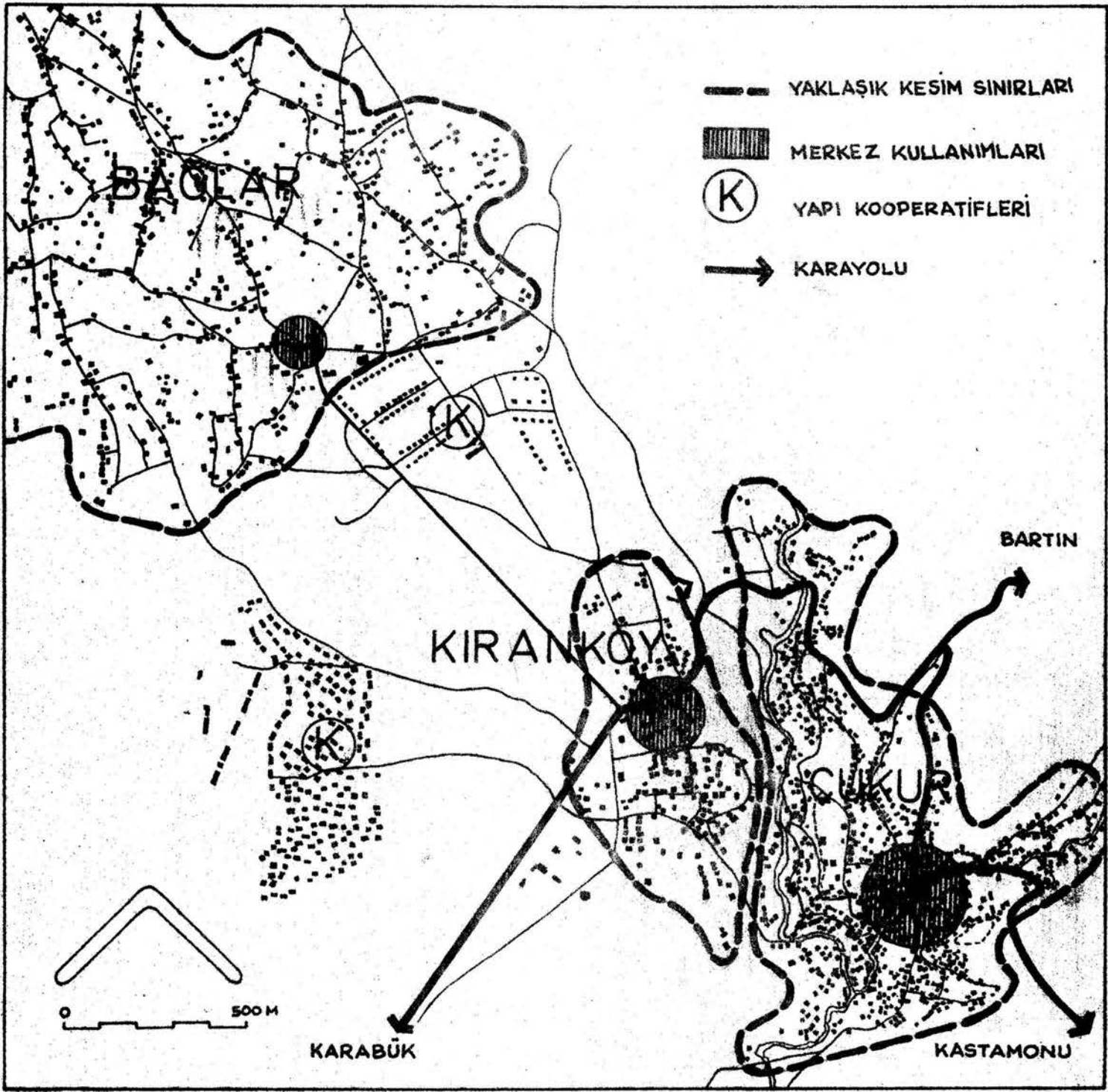
ÖKÇÜN, A.G. Osmanlı Sanayii, 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistikleri,
Ankara : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, n. 299,
Sevinç Matbaası, 1971.

Safranbolu Salnamesi, Safranbolu : H. 1317 (1889)

SÖZEN, G. "Kendini Koruyan Kent", Politika Gazetesi, Ankara : 2 Kasım 1975.

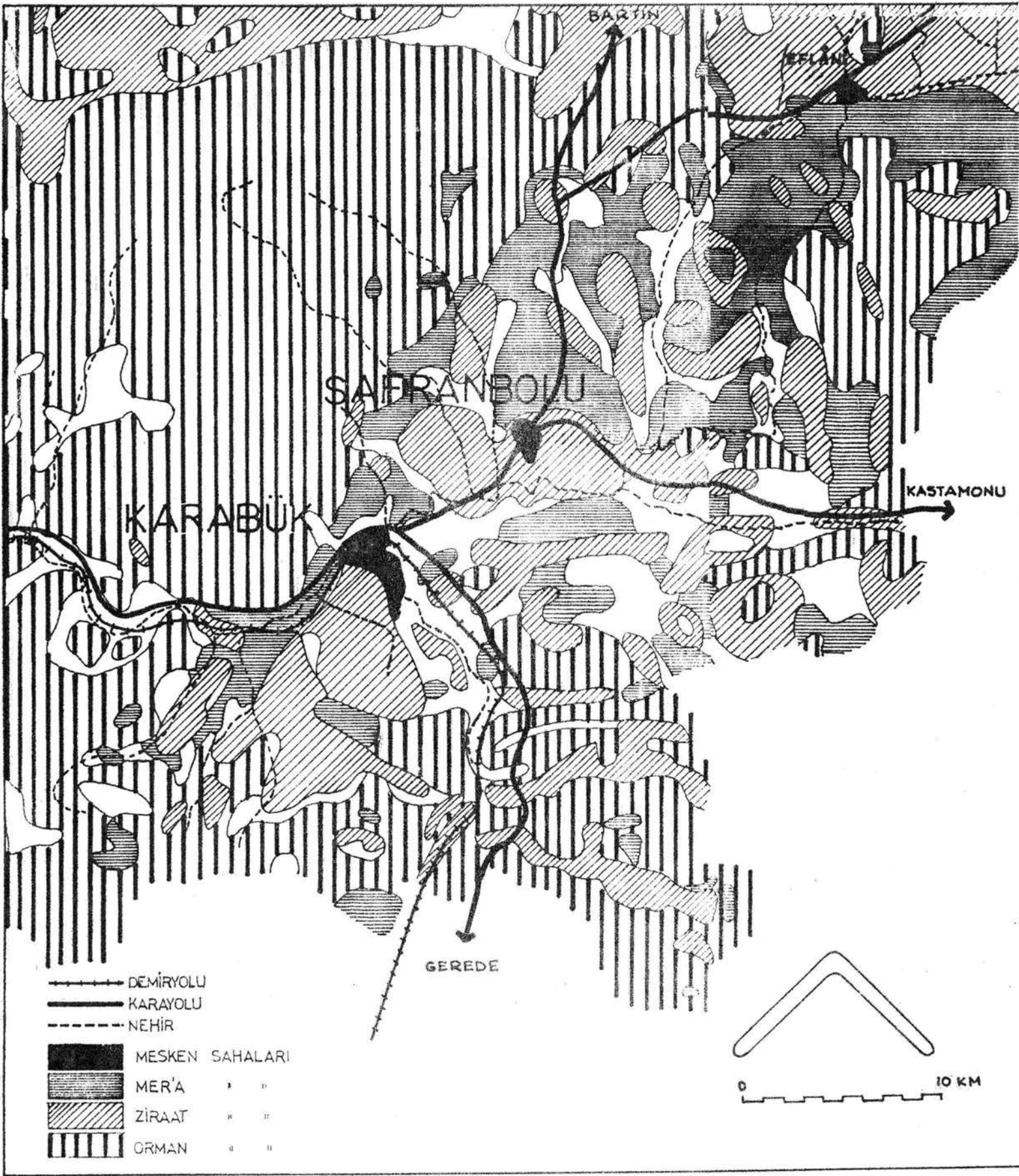
TANSUĞ, S. "1975 Mimari Mirası Koruma Yılında Safranbolu Olayı", Soyut,
İstanbul, n. 87, 1976.

ULUKAVAK, K. Safranbolu, Kentin Tarihi ve Mimari Değerleri, İstanbul :
İ.T.Ü. Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü (basılmış konferans metni),
1975.

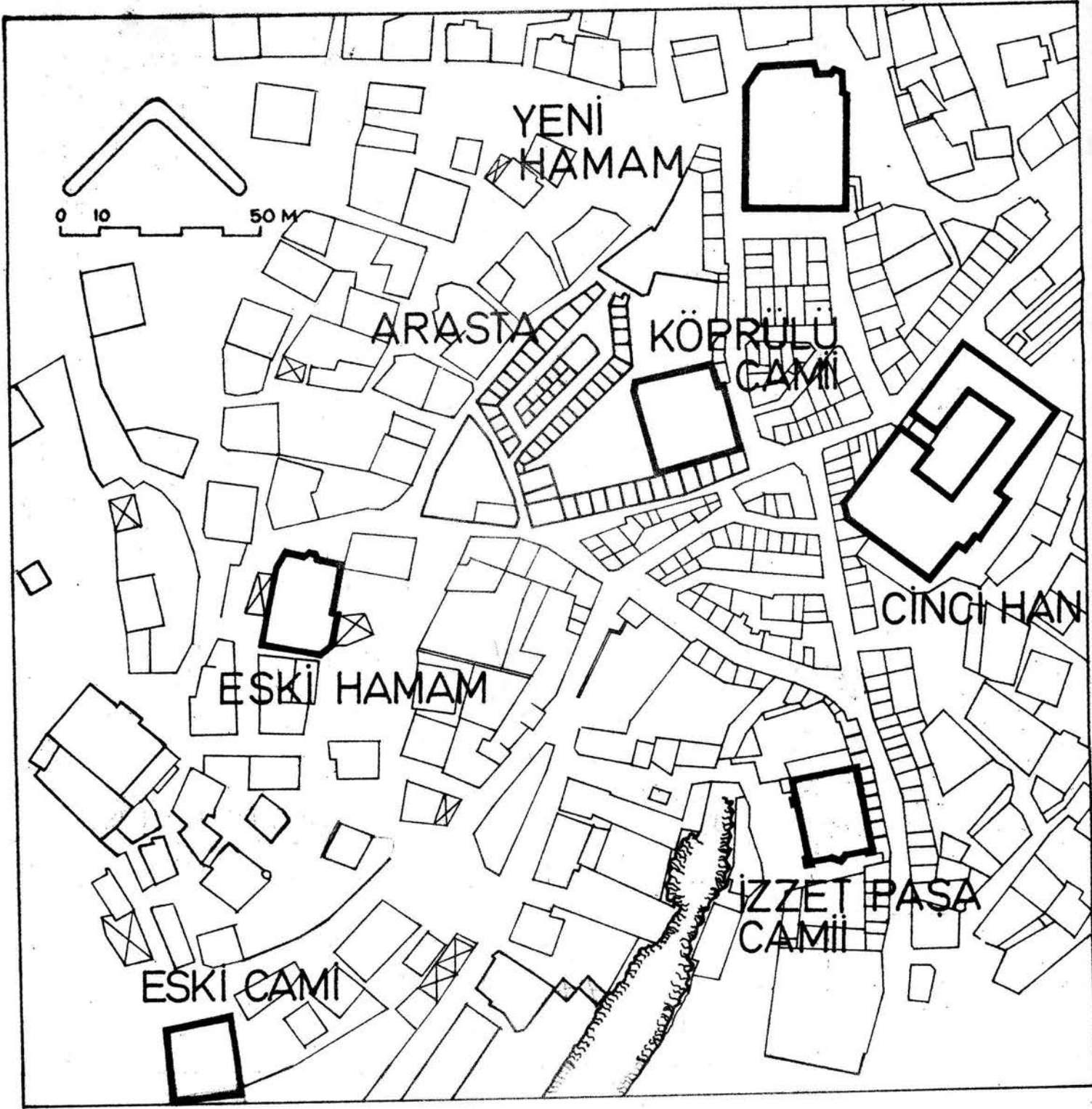
ŞEKİL I - Safranbolu'da mekânsal yapı farklılaşması gösteren kesimler ve merkez kullanımlarının dağılımı .

ŞEKİL 2 - Bölgesel arazi kullanımı .

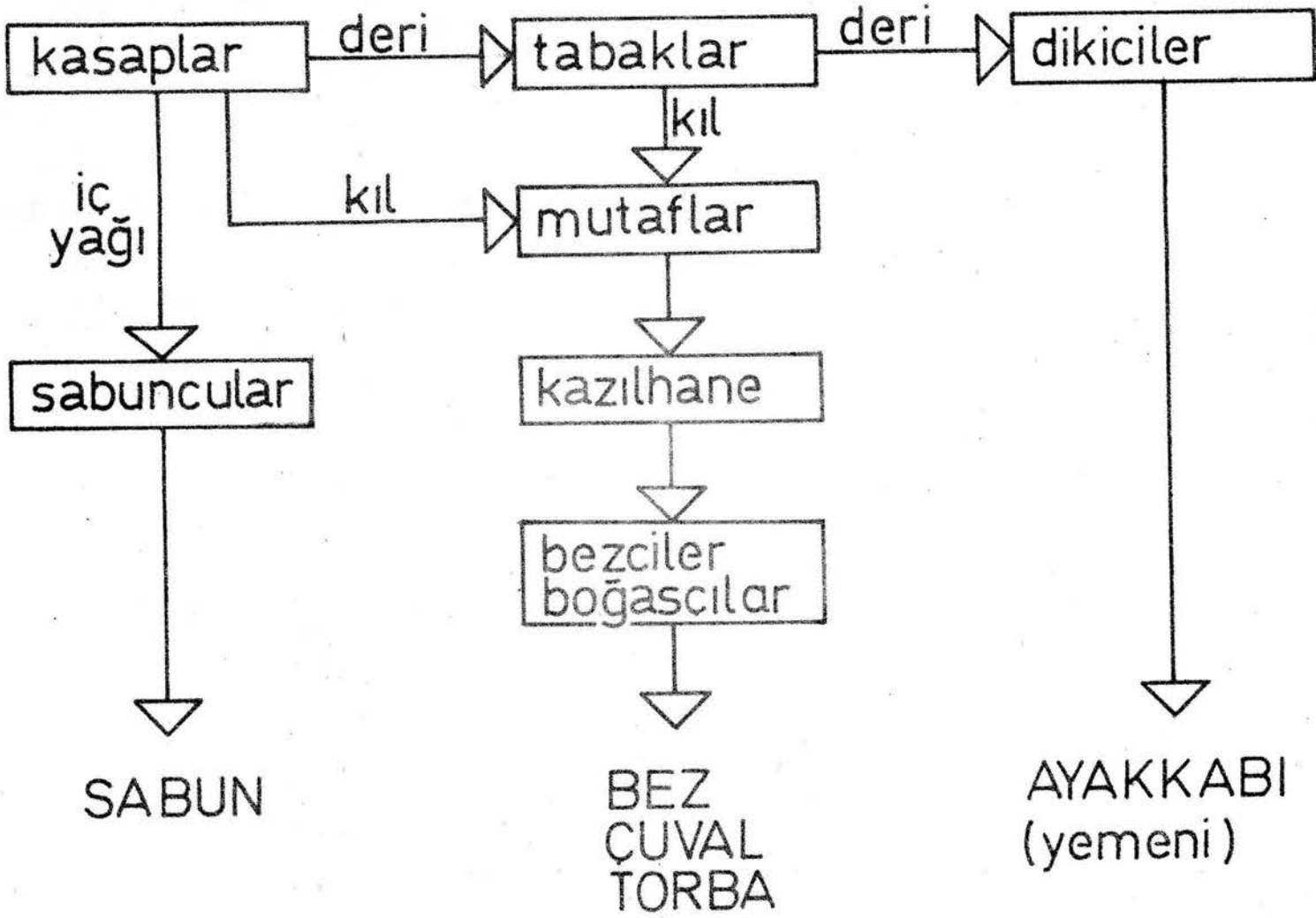
Kaynak : İmar ve İskan Bakanlığı , Zonguldak Bölgesi Ön Planı ,
Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü , Ankara 1964
(Harita 34 den yeniden çizilmiştir .)

ŞEKİL 3 - Çukur'daki Merkez dokusu .

Kaynak : İller Bankası, Karabük-Safranbolu, Analitik Etüdler ve Teklif Projeler ,Ankara 1968 ,(s.83 den yeniden çizilmiştir)

HAYVAN KESİMİ

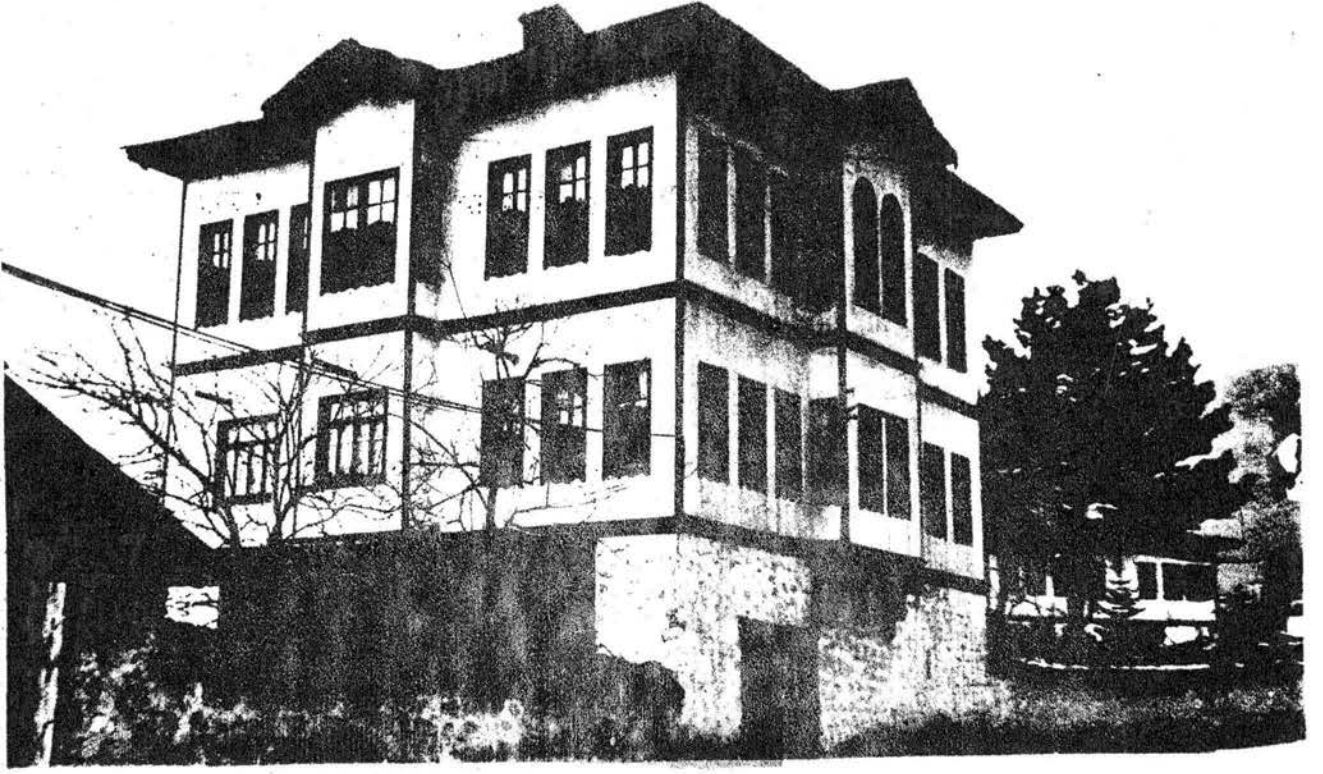
ŞEKİL 4 - Dericilikle ilgili esnaf ilişkileri .

Kaynak : İ.Gökçen , XVI ve XVII. yy. Vesikalarına Göre Manisa'da Deri Sanatları Tarihi , İstanbul:1945

ŞEKİL 5 - Çukur'daki merkezin işlevsel yapısı

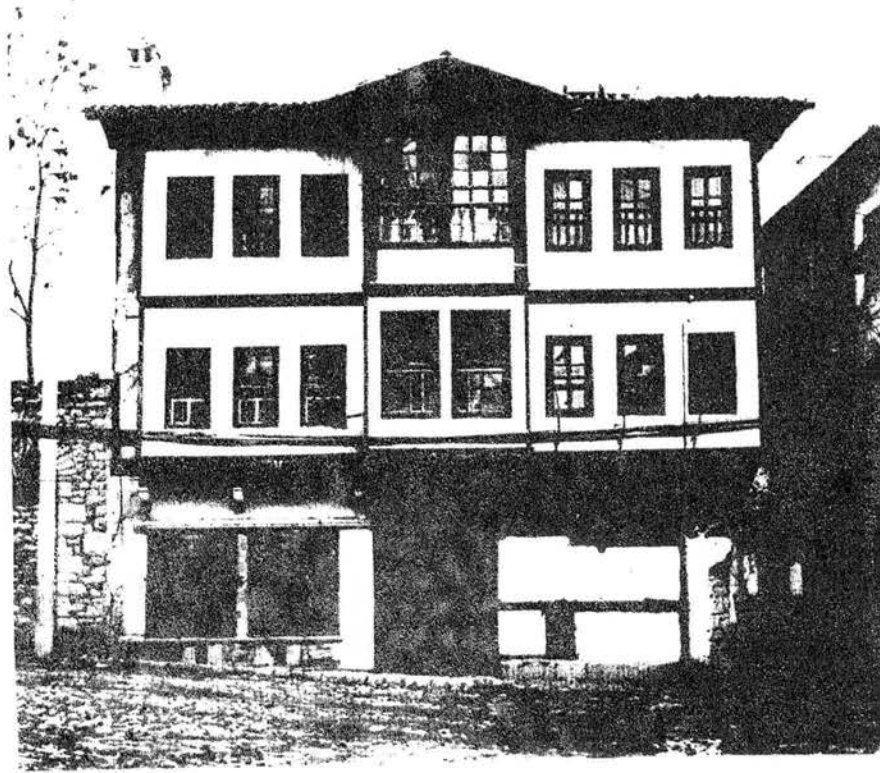
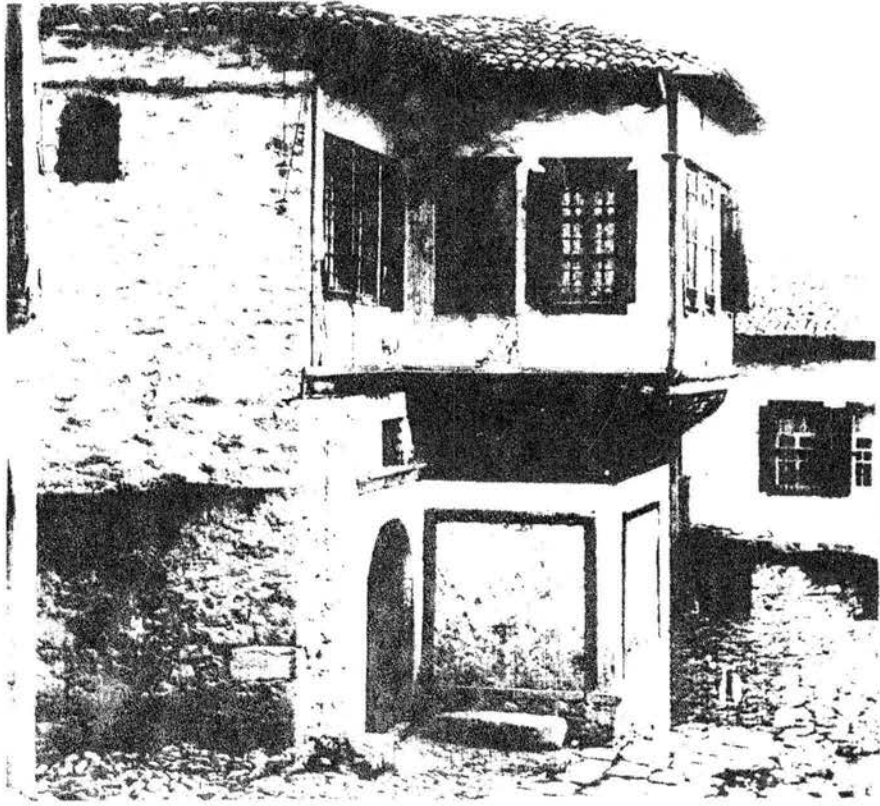

Şekil 6-A Bağlar'da bir Türk konutu.

Şekil 6-B Bağlar'da bir Rum konutu.

Şekil 7 Kıranköy'de altında
dükkan olan bir Rum konutu.

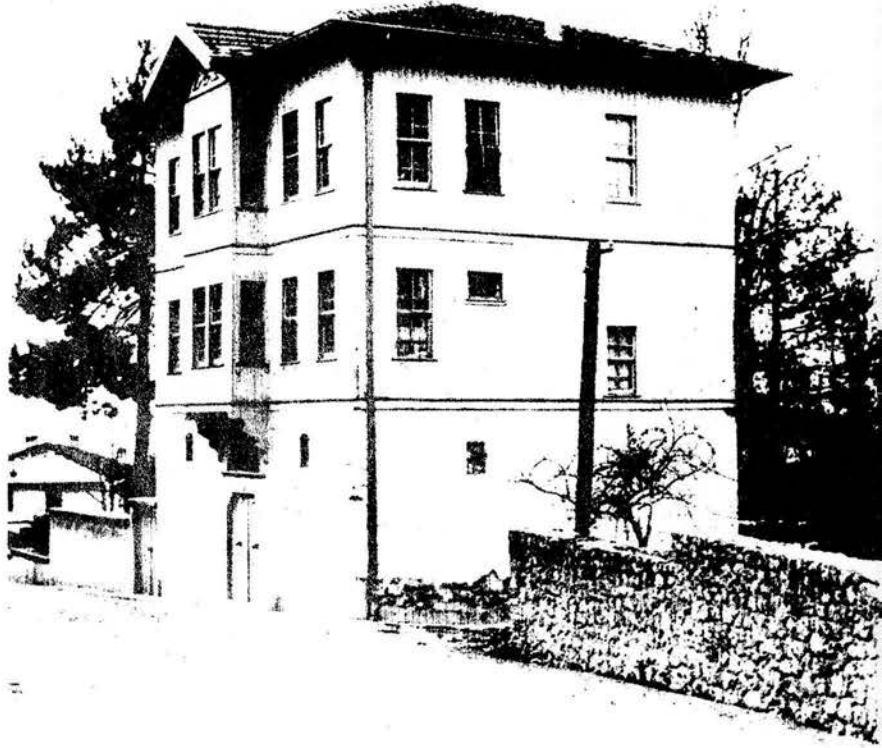
Şekil 8 Kıranköy'de Caminin yanında, altında dükkan olan bir konut.

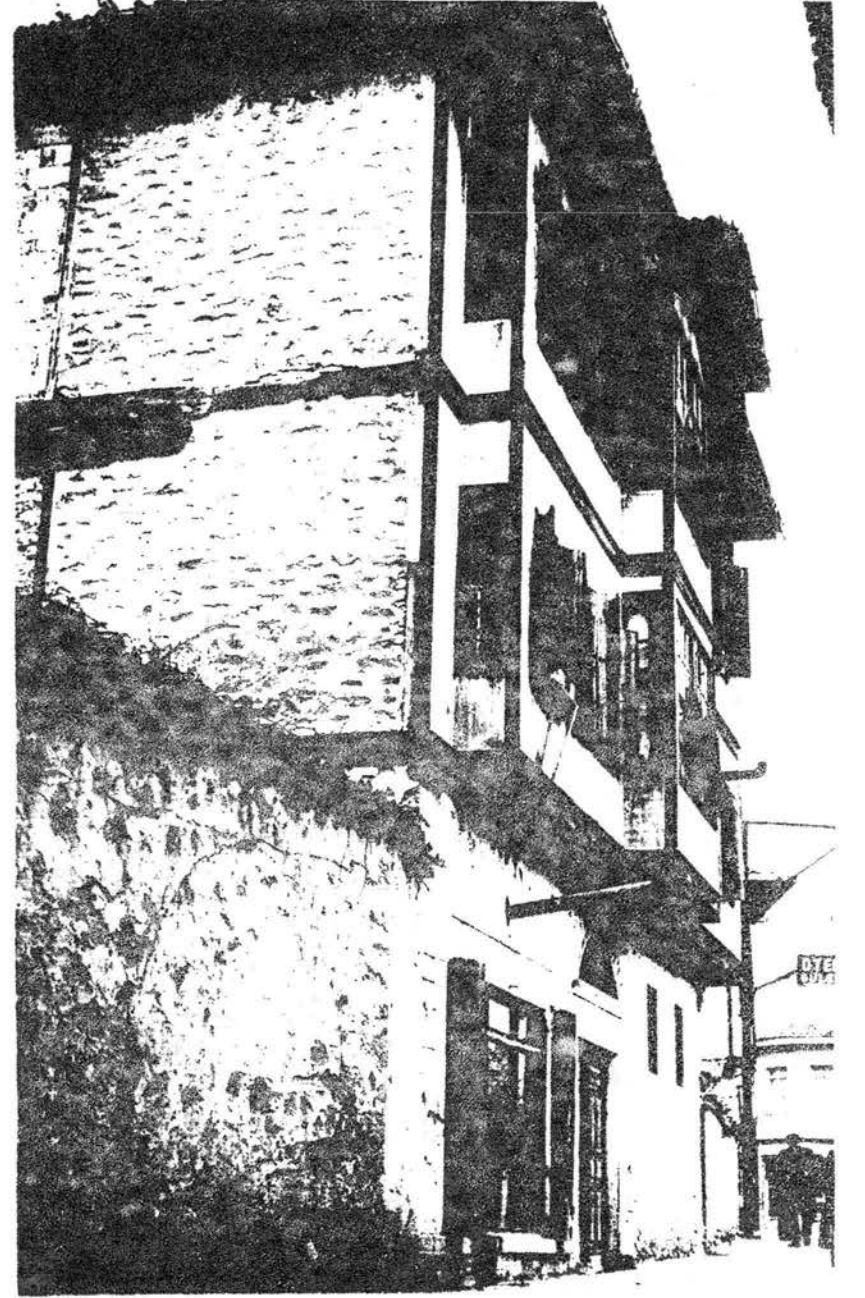
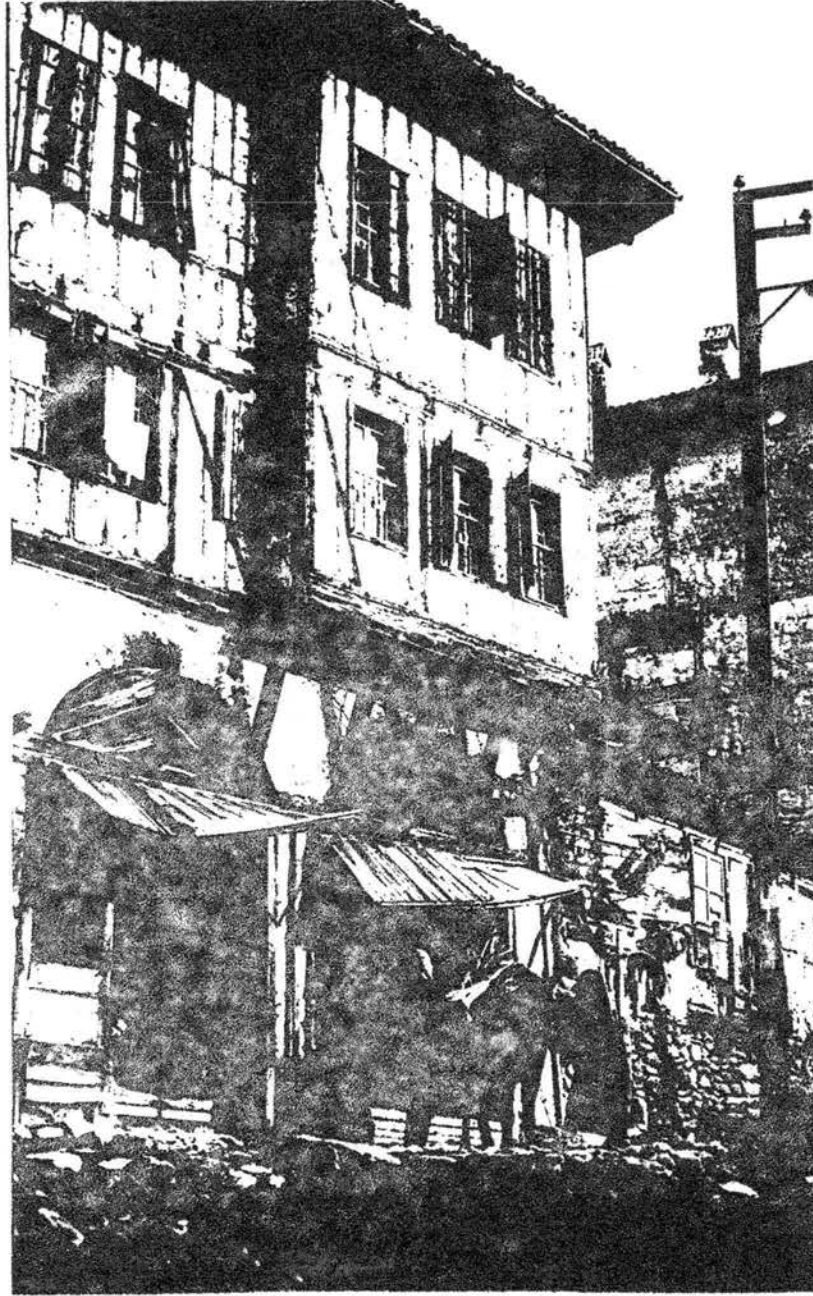

Şekil 9 Kıranköy'de altınd
dükkan olan bir Rum konutu.

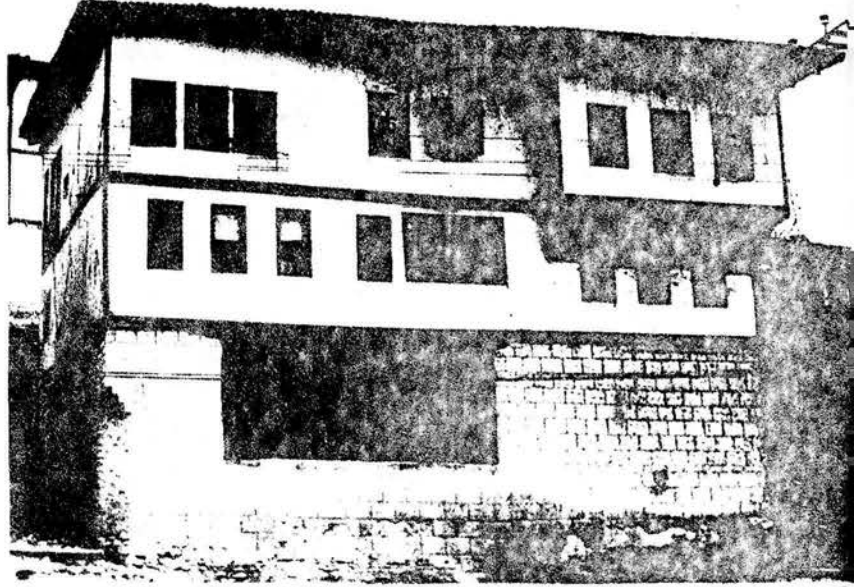
Şekil 10 Bağlar'da bir Rum konutu.

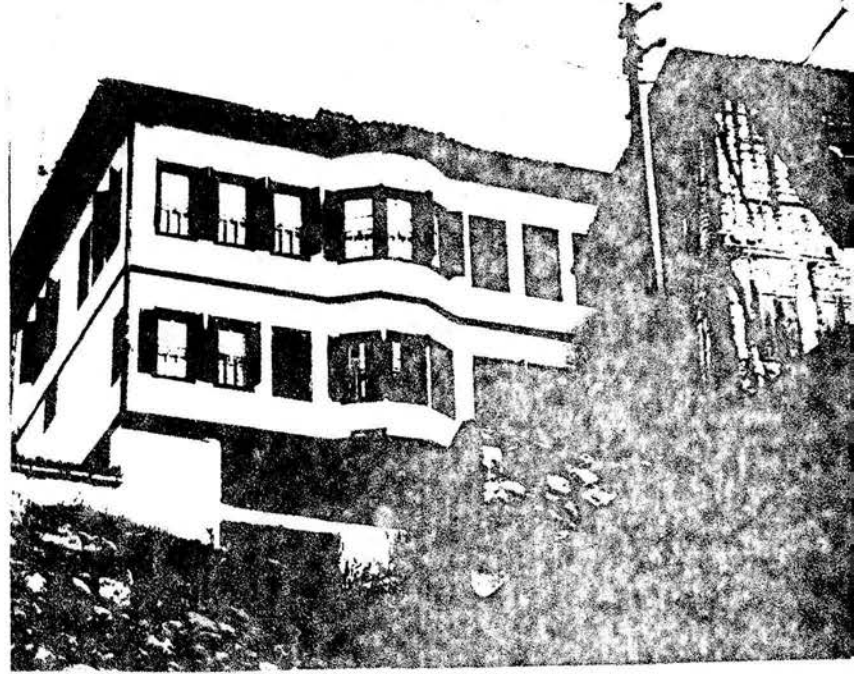

Şekil 11 Çukur'da merkez civarında altında dükkan olan bir konut
(19. yüzyıl başı)

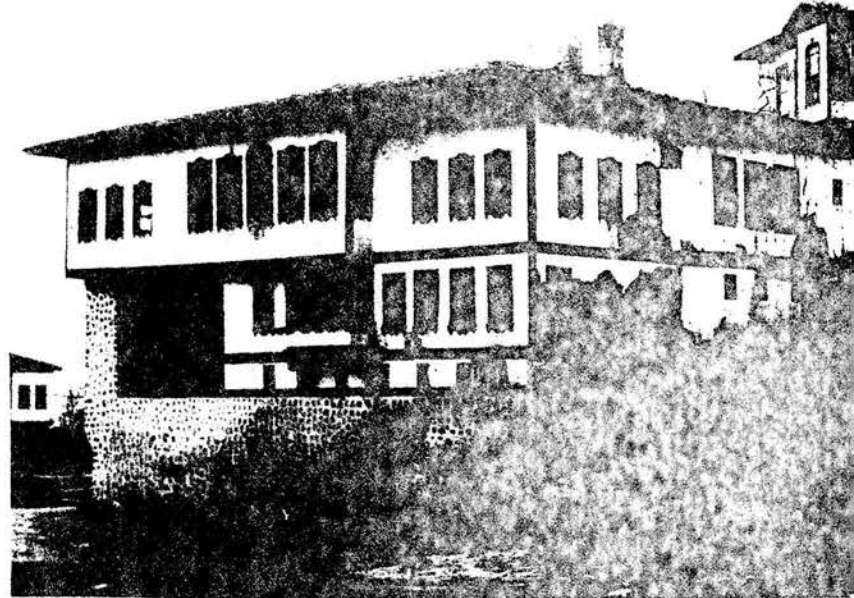
Şekil 12-A Merkezde bir
konut örneği.

Şekil 12-B Merkezde bir
konut örneği.

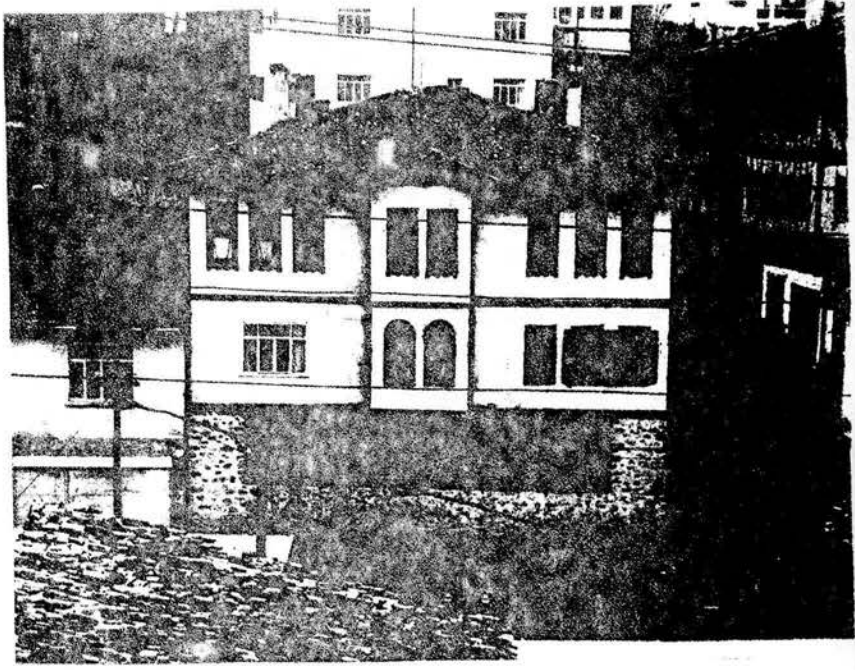

Şekil 12-C Merkezde bir
konut örneği.

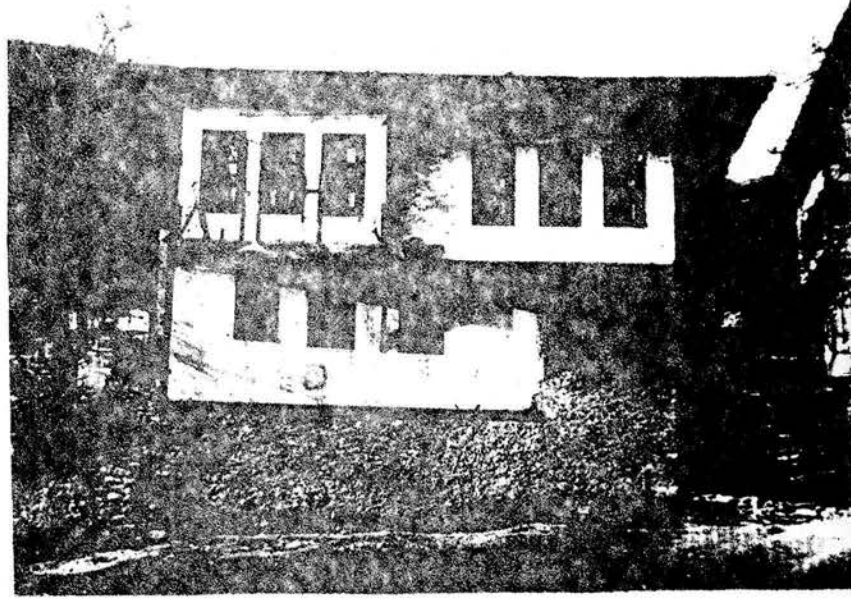

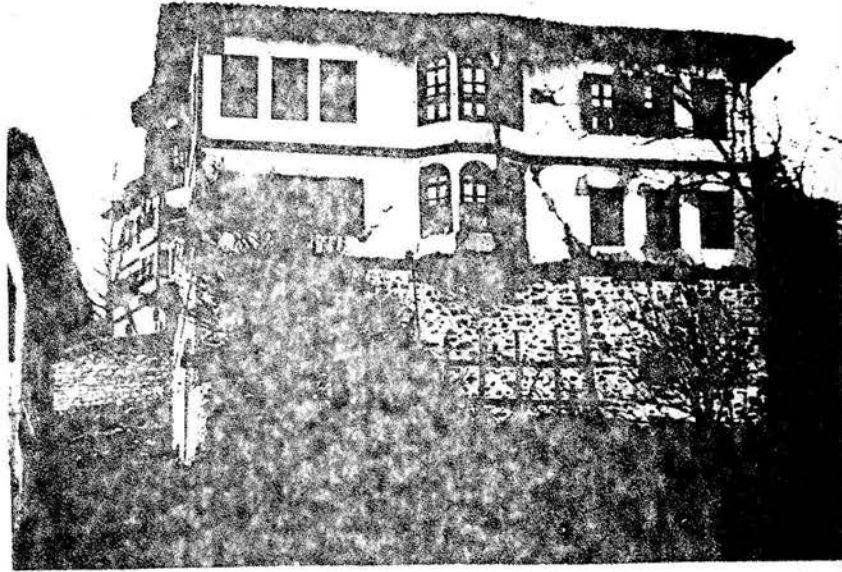
Şekil 12-D Çukur'da bir
konut örneği.

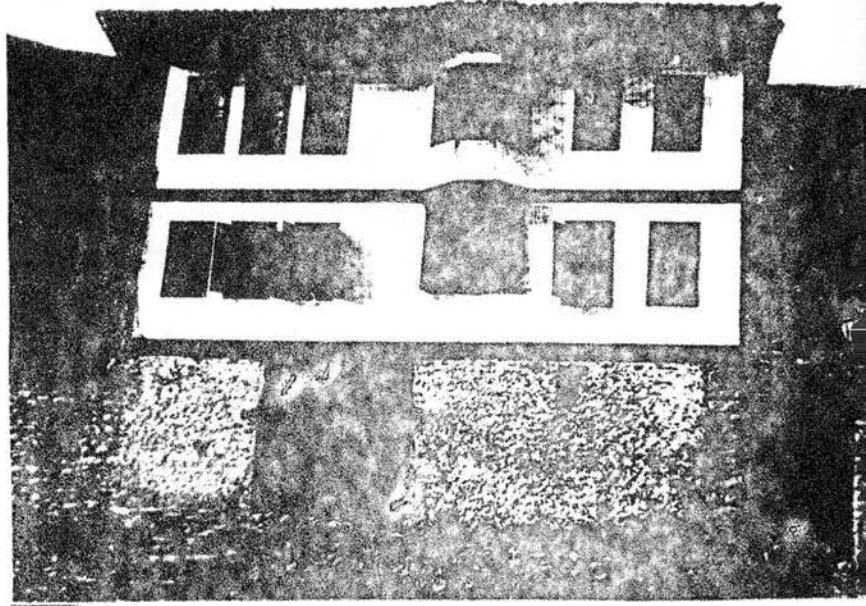
Şekil 12-E Altuğ sokakda
bir konut örneği.

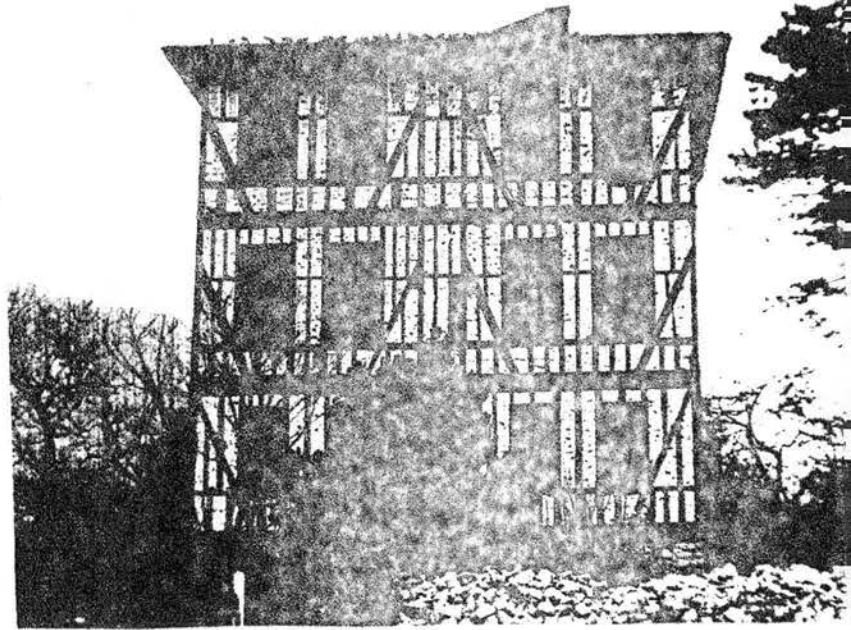
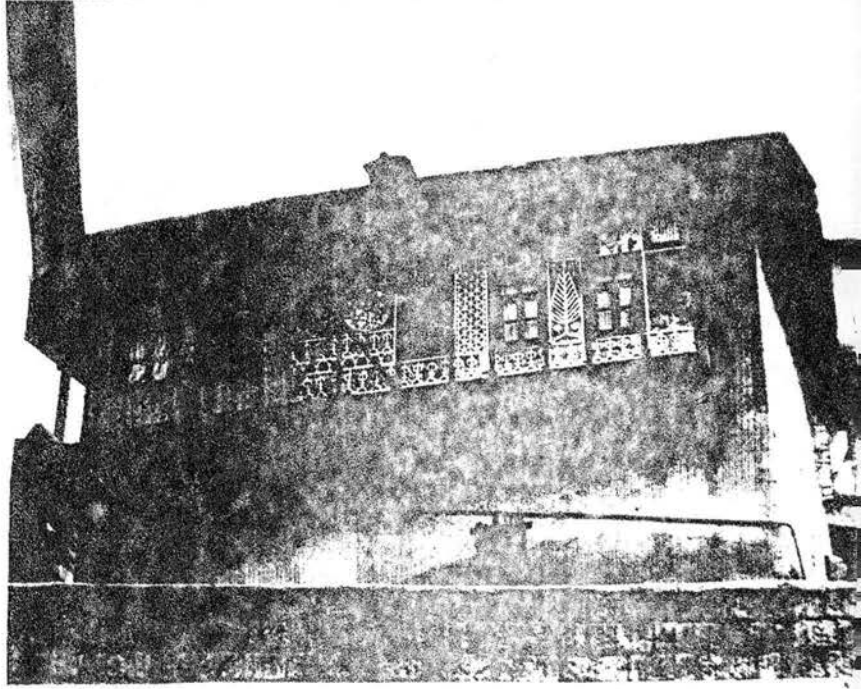
Şekil 12-F Akçasu mahallesinde
bir konut örneği.

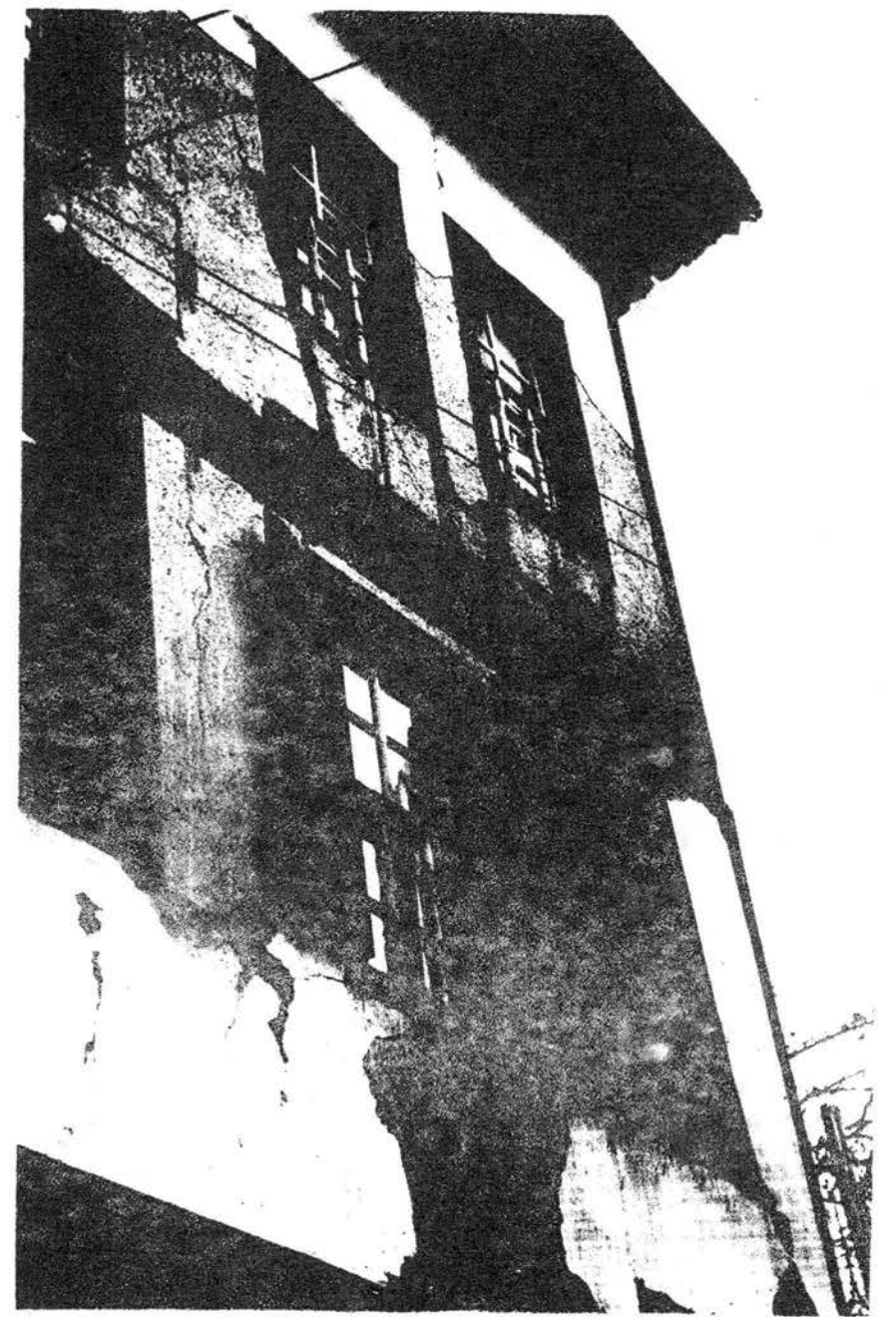
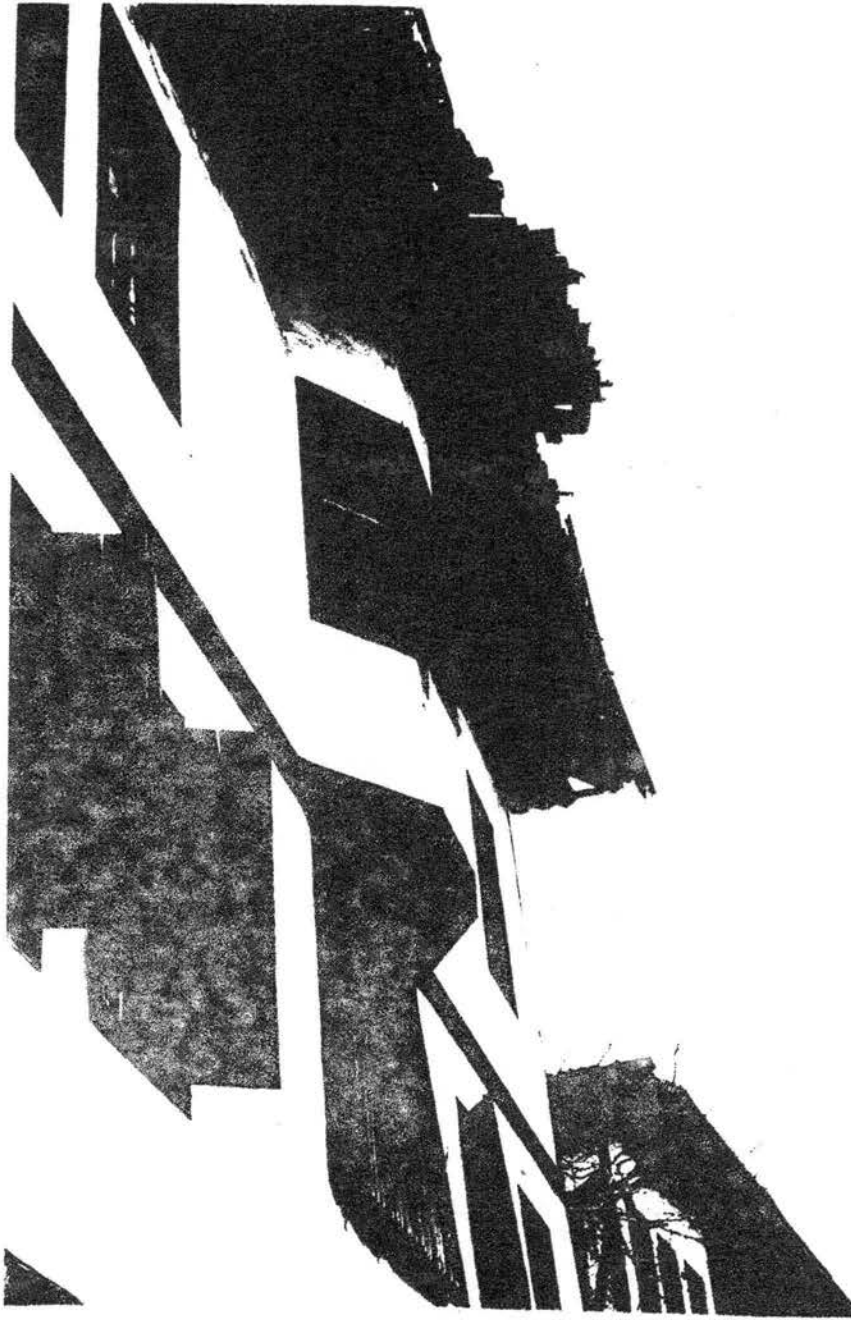

Şekil 12-G Çukur'da bir konut
örneği.

Şekil 12-H Merkez civarında
bir konut örneği.

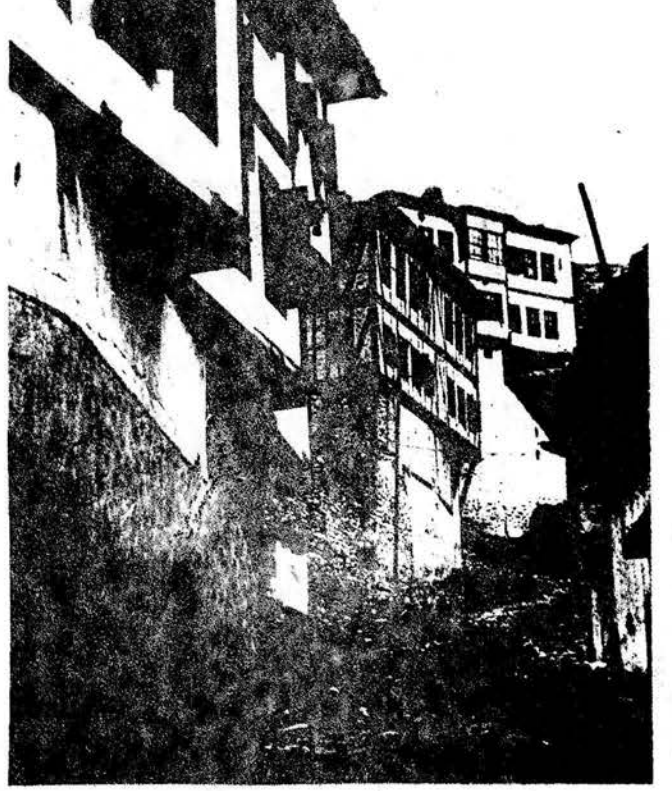

Sekil 13 Pencere ve çıkmalar

Şekil 14-A Yerleşme dokusu.

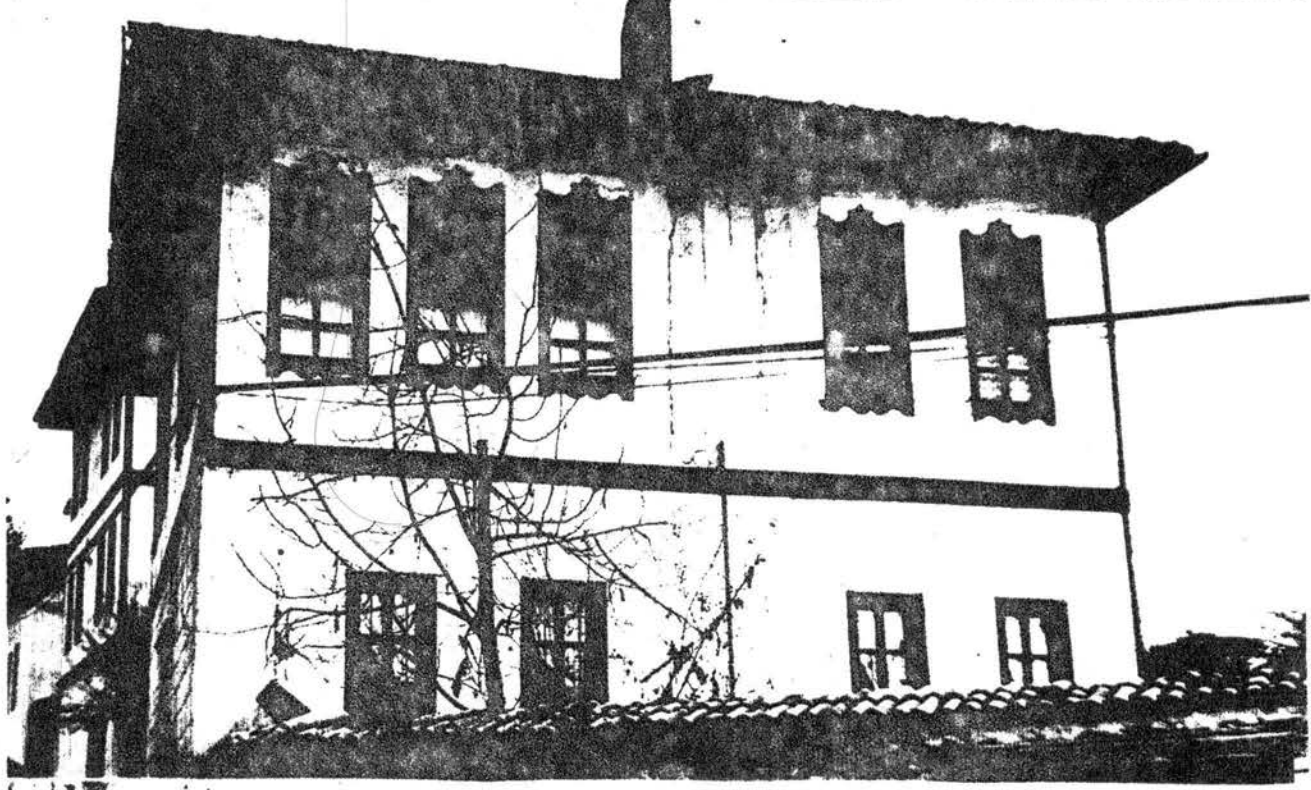
Şekil 14-B Yerleşme dokusu.

Şekil 15-A Pencere detayları.

Şekil 15-B Pencere detayları.

Şekil 15-C Pencere detayları.

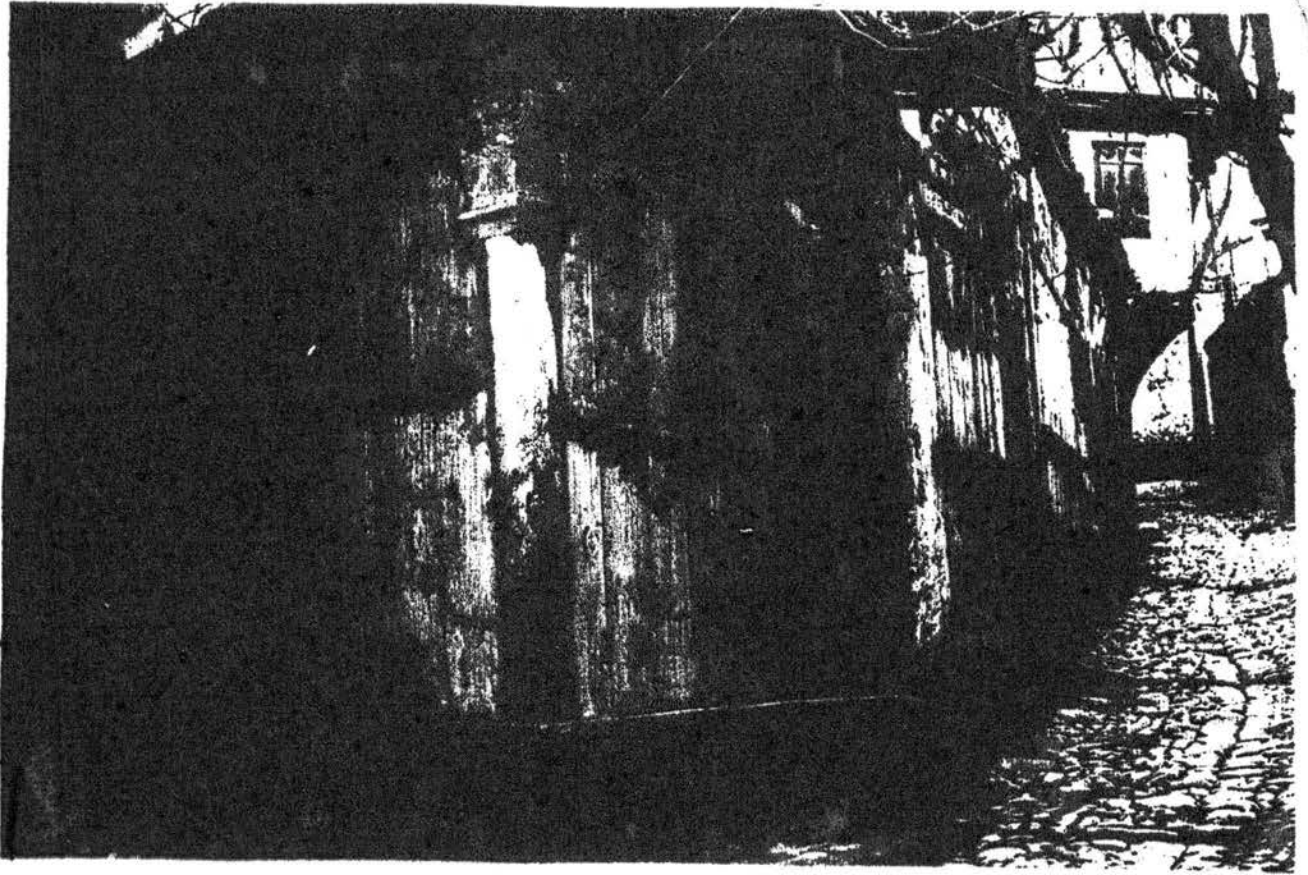
Şekil 16-A Kiranköy'de bir konutun

kapı detayı.

Şekil 16-B Bağlar'da bir konutun kapı detayı.

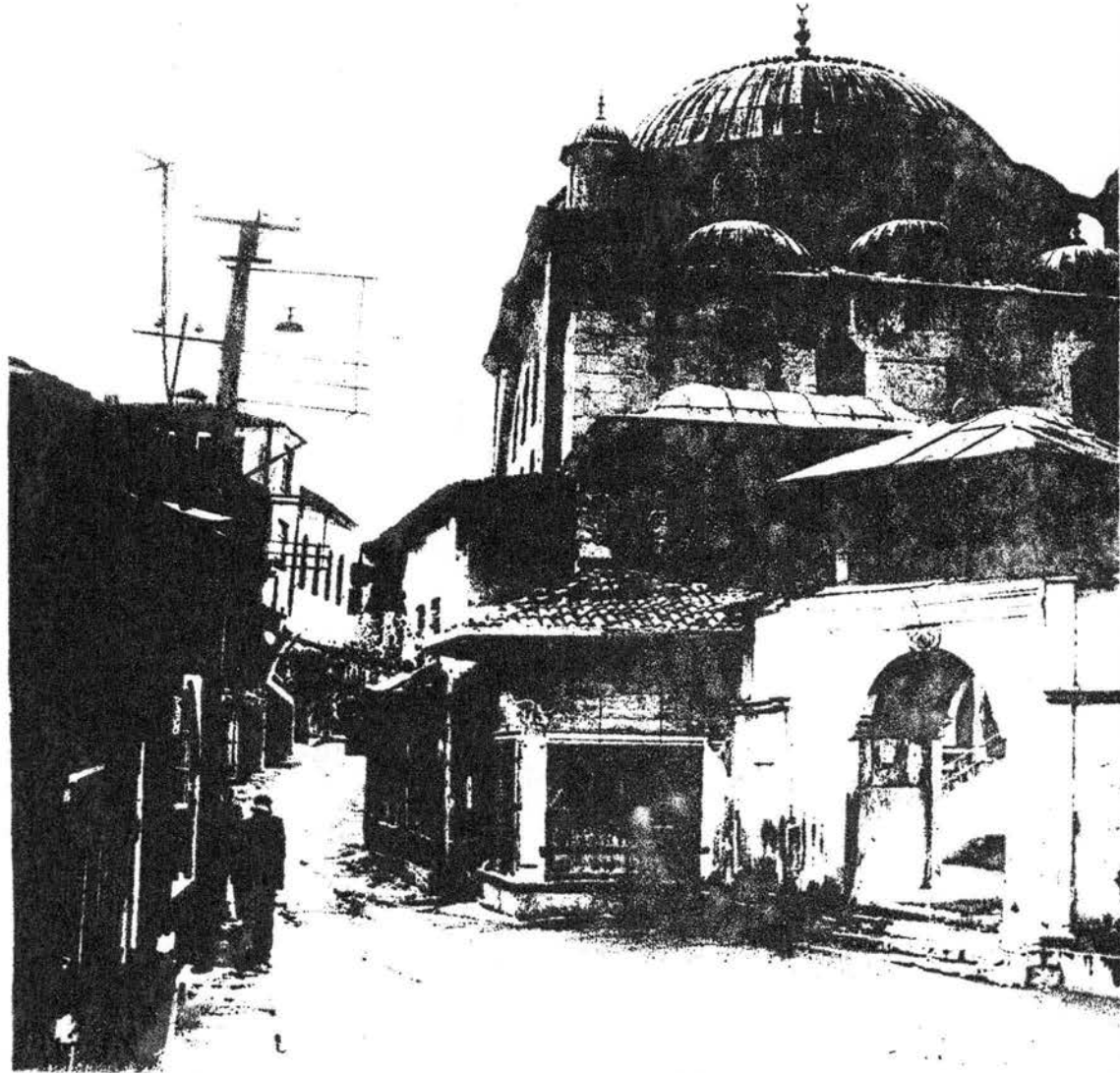

Şekil 17-A Arasta çevresinde bugün depo olarak kullanılan taşkanlar.

Şekil 17-B Ayakkabıcılar arastasının bugünkü görünümü.

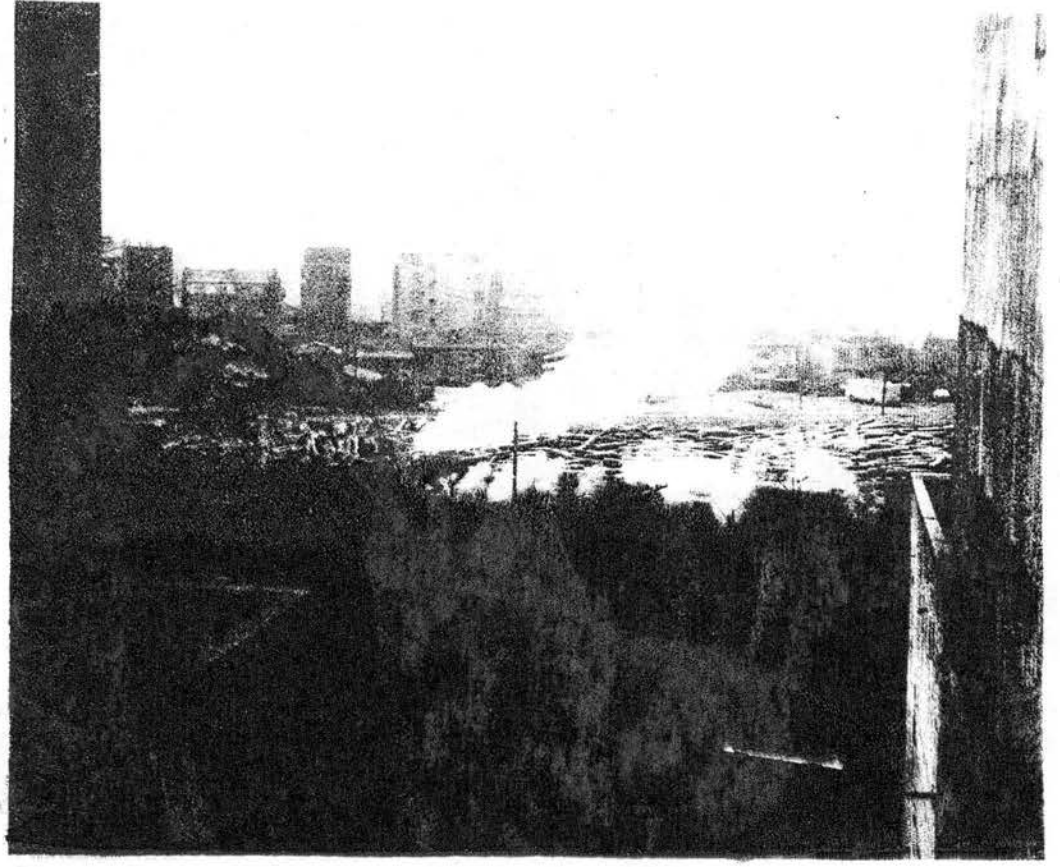
Şekil 18 İzzet Paşa Camii'nin çevresindeki ticaret alanının
bugünkü görünümü.

şekil 19 Karabük lodmanlarından örnekler.

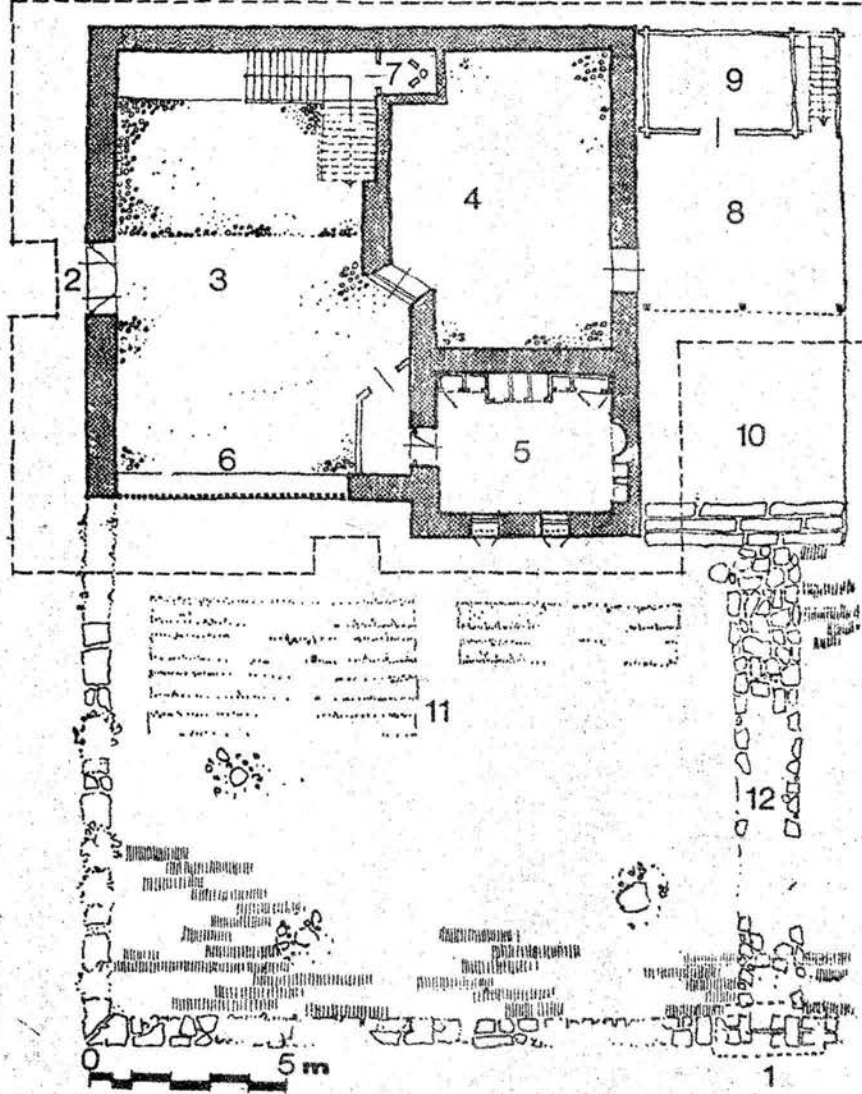

Şekil 20 Karabük'te hava kirlenmesi.

Şekil - 2I A

SAFRANBOLU EVLERİNDE BİR ÖRNEK.

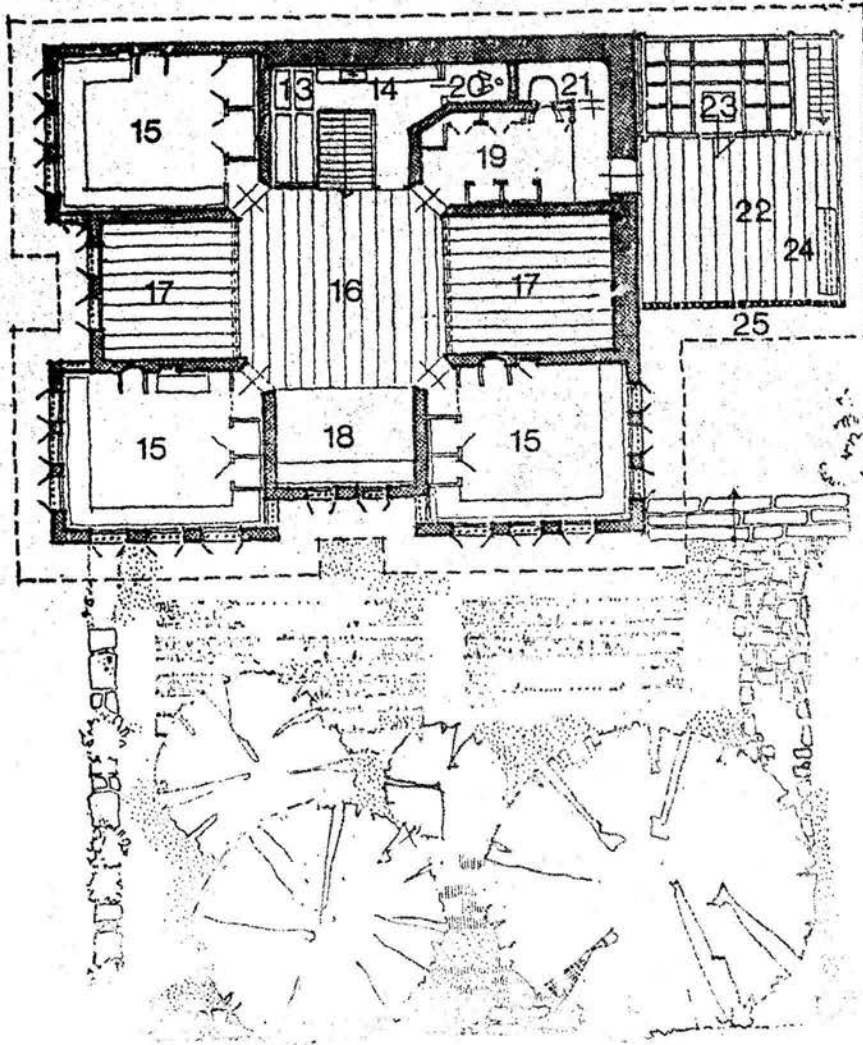
Kaynak : Önder Küçükerman, "Safranbolu'da Bir Ev",
Mimarlık, 1969-6, s. 24.

1. Bahçe girişi
2. Esas giriş
3. Avlu
4. Samanlık, ahır
5. Oda (Damaklı Ali Efendi'nin odası)
6. Ahşap kafes
7. Helâ
8. Kiler altı (açık)
9. Kiler
10. Taşlık
11. Sebze bahçesi
12. Bahçe girişi yolu

Zemin Kat
Planı

Şekil - 2I B

Birinci Kat
Planı

13. Merdiven üstü dolabı (iki kademeli)
14. El yıkama yeri
15. Odalar (ocaklı, yerli dolaplı, sedirli)
16. Sofa
17. Sonradan doğrama ile bölünmüş eyvan
18. Eyvan
19. Mutfak
20. Helâ
21. Fırın
22. Kiler önü (çardak)
23. Kiler (değişik yiyecekler için özel bölmeli)
24. Çalışma tezgâhı
25. Kafes

Şekil 22 Haftalık pazar.

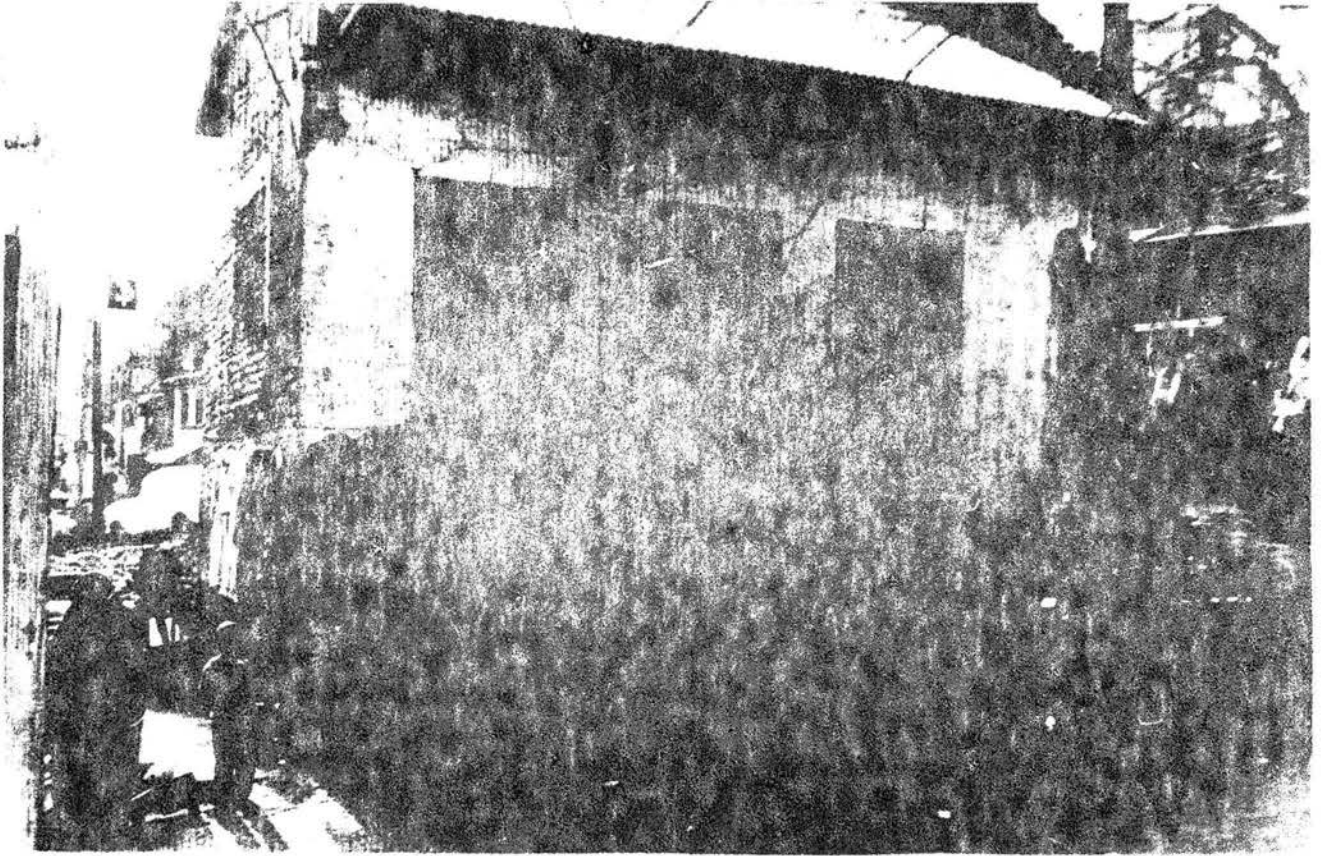

Şekil 23 Yarı dükkan-yarı isporta ticaret.

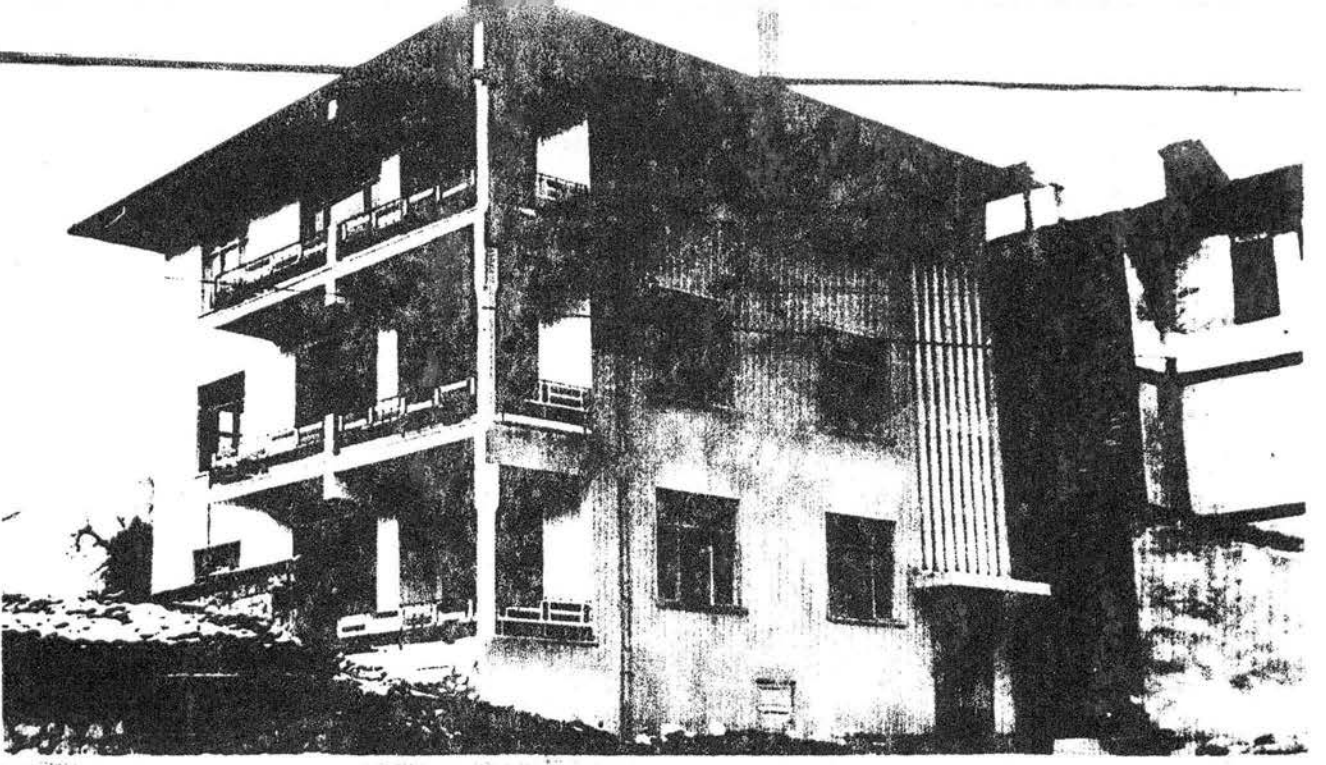
Şekil 24. reoal teknolo'iden kaynaklanmış ticaret ölçegi.

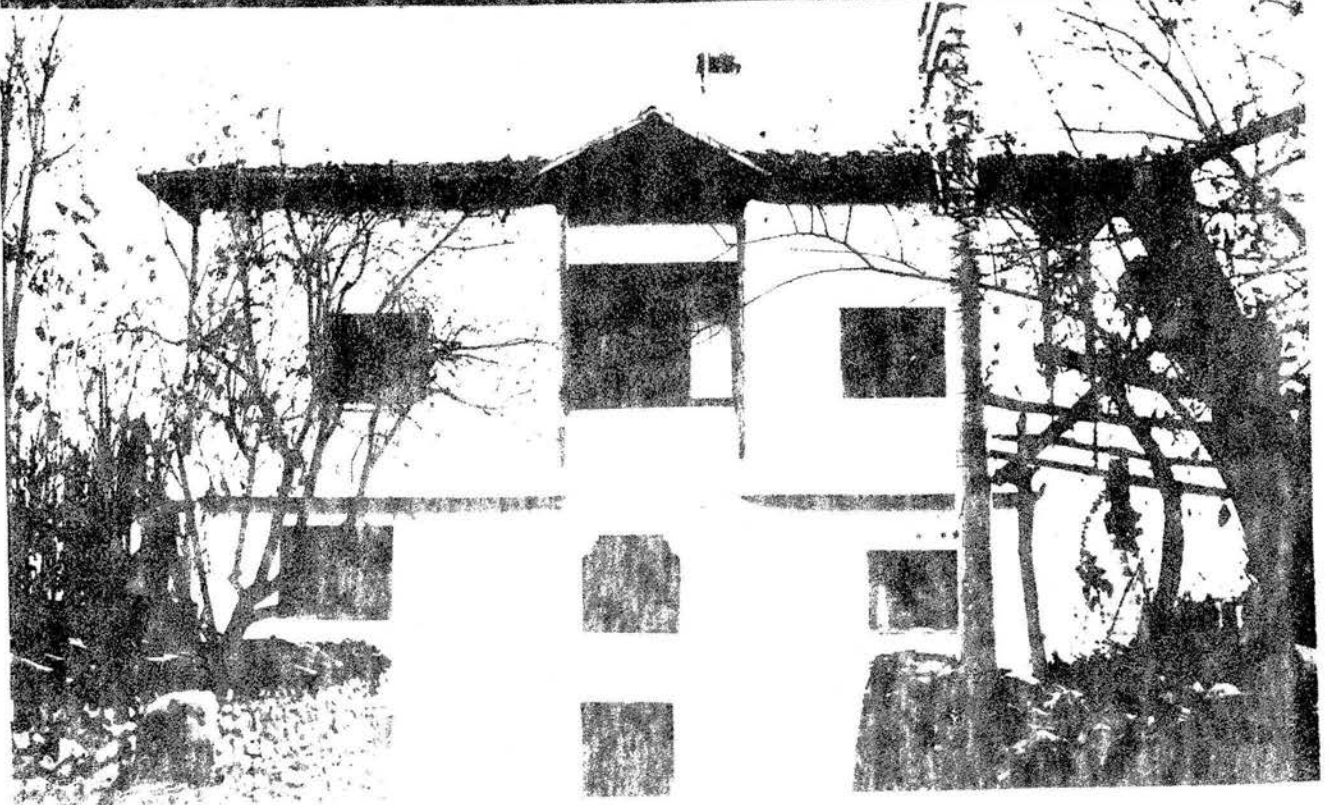
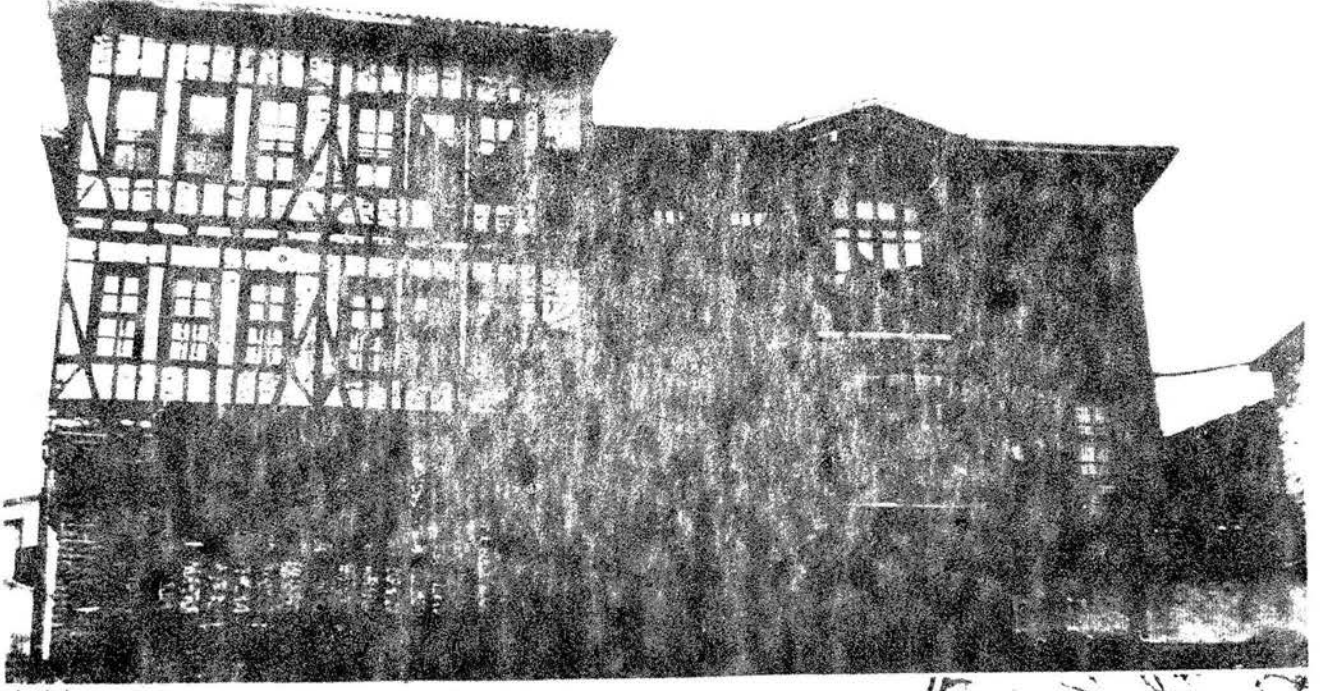
Şekil 25. Dehşetli-rinaiye. uzmanlaşmanı; ticaret.

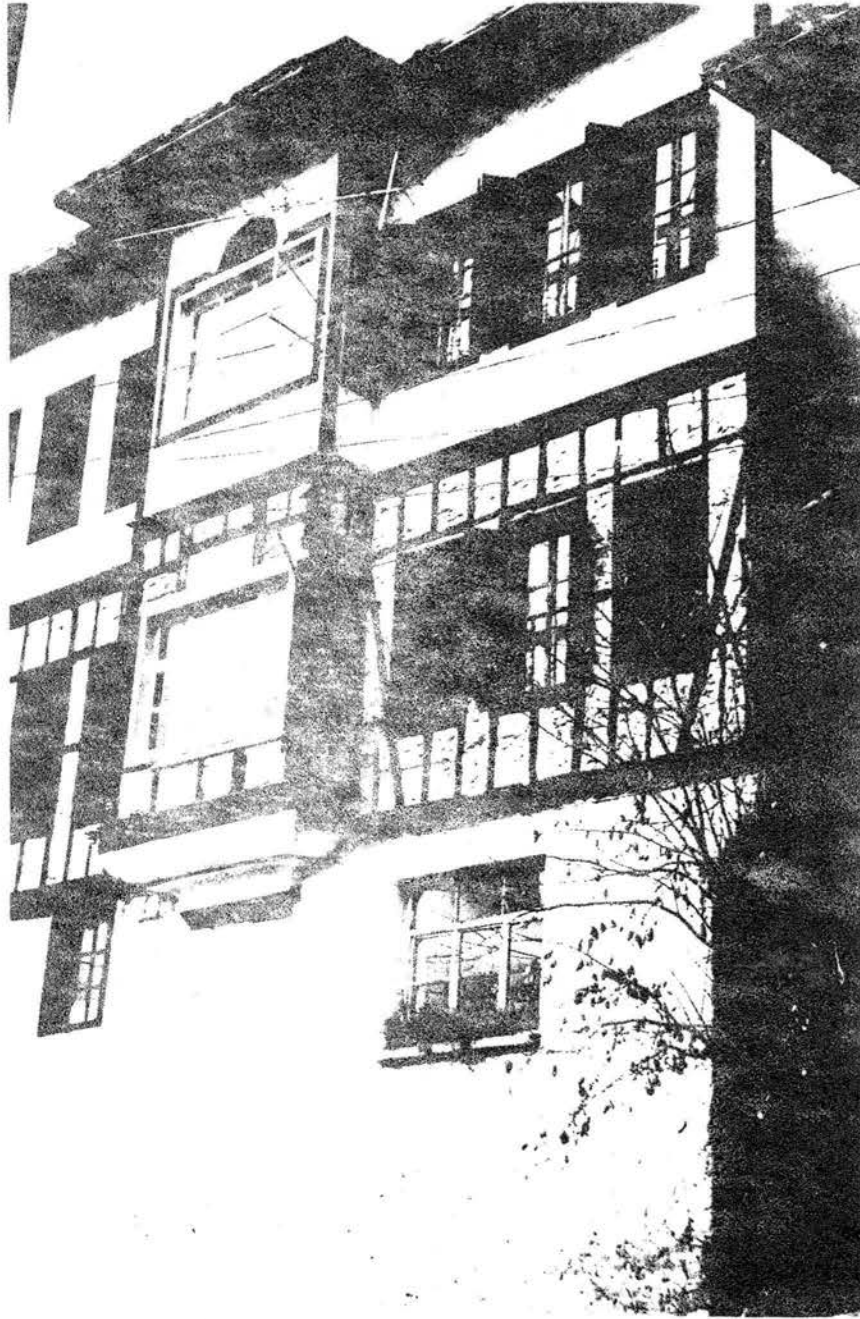
Şekil 26 Sağlar kesiminde tek ve çok katlı apartmanlaşma örneği.

Sekil 27 Eski dokunu parçalayan yeni beton doku ve konut bölünme örnekleri.

Sekil 28 A-B Eski dokuda parça parça modernleşme estimleri.